

EESTI KIRJANDUS

1930

N^o 9

SISU:

L. TOHVER: Kreutzwald'i näidenditõlked, võrreldud originaalidega.

A. PALM: Lub 1929.

A. VAIGLA: August Strindberg — Üksi.

A. VAIGLA: A. Saal — Hilda II.

P. HAMBURG: A. H. Tammsaare — Tõde ja õigus II.

M. SILLAOTS: Mats Mõtslane — Mõrane hing.

ILMAR REIMAN (†): Aktsioon III.

J. SILVET: Stephan Fodor — Edison.

Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates, 14. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1930 ASUTATUD 1906. XXIV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Address: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRUUS (ajalugu), O. LOORITS (folkloor),
A. SAARESTE (keel), -FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitõlke tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitõlkeid hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitõlkeid lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

J. Raudsepp, Kiiini 1, tel. 3-01.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

„Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

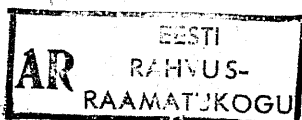
Varem aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise soovivaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke aadresse!) ja seltsi büroo.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.



EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1930

XXIV AASTAKÄIK

№ 9

Kreutzwald'i näidenditõlked, võrreldud originaalidega.

Järgnevas on püütud esitada suuremaid erinevusi, lahku- minekuid, kõrvalekaldumisi ja nende laadi Kreutzwald'i näidenditõlgete ja vastavate saksakeelsete originaalide vahel.

Ühtlasi on esitatud mõningaid leidunud vihjeid näidenditõlgete saamisloost ja nende lavalisest menust.

Et vaadeldavad näendid on nn. saatusetragöödiate järe- võsusid, siis on alul toodud valgustavaid jooni selle, 19. sa- jandi esimesel poolel Saksas valitsenud kirjandusliku näh- tuse mõistest ja ajaloost.

Saatusetragöödia mõistest ja ajaloost.

Saatusetragöödia mõiste on raske piirida sellepärast, et need teosed, millele see nimi omistatakse, ei ole võrsunud ühtlasest vaimuajaloolisest aluspinnast. Ka formaalselt pole nad ühtlased oma sisemise ega ka välise vormi poolest. Saksamaal oli saatusetragöödia sageli artistlikke eesmärke taotlemaid produkte ja muutus lõpuks vaid kirjanduslikuks moeks. Saatusetragöödias ei ole konventsionaalset; vaheldub ajalooline draama kodanliku kurbmänguga, üheaktiline mit- meaktilisega. Ei saa aineski karmi ühtlust väita, kuigi kor- duvad mõned lemmikmotiivid, nagu sugulaseroim jne.

P. Hankamer'i ¹⁾ järele on saatusetragöödia uurijad kat- sunud selle mõistet selgitada, kuid aine selgusetuse tõttu ei ole siin veel ühtlast definitsiooni suudetud anda.

Sõna saatusetragöödia esineb esmakordselt saksa kirjan- duseloolasel Gervinius'el. Tema mõistab selle all Tieck'i

¹⁾ P. Hankamer, Schicksalstragödie — „Reallexikon der deut- schen Literaturgeschichte“. Paul Merker und Wolfgang Stammler. 3. B., 3. Lieferung, Berlin, 1929, lk. 167—175. Praegu tsiteeritu lühendatakse alamal: P. H. St. S., lk.

näidendeid, Schiller'i „Die Braut von Messina“ ja kõige pealt Werner'i eeskujul moodustatud fatalistliku iseloomuga draamasid. Pea-esindajaid Gerviniuse järele on Müllner ja Houwald.

Lähemalt on saatusetragöödiat uurinud J. Minor („Die Schicksalstragödie in ihren Hauptvertretern“, 1883), kes mõistab selle all romantilisi ja järeloomantilisi tragöödiad, kus saatusel on antud fataalne varjund, saatust on võetud pimedada juhtumina.

Samuti pooldab Minor juba enne teda Börne' poolt avaldatud arvamust, et saatusetragöödia olewat segu antiikseist ja romantilisist sugemeist. Ettevalmistajaks on Tieck oma jubedust-taotleva loodusefatalismiga ja Schiller oma „Messiina pruudiga“. Selle kirjandusliigi vorm on neljajalgne riimitud trohheus või jälle vabalt vahelduvad jambilised värsid.

Hiljemini defineerib J. Minor oma uurimuses „Zur Geschichte der deutschen Schicksalstragödie und zu Grillparzers Ahnfrau“ (Grillp. Jahrb. IX) saatusetragöödiat järgmiselt: „Saatusetragöödia on niisugune tragöödia, kus saatus personifitseeritud võimuna määrab ette ning mõjustab sündmusi. Selle alla mahuvad kogu suguvõsasid valdav vanne kui ka õnnistus, oraakel, tähed, ennustavad unenäod või tumedad ettekuulutused, mis osutuvad tõeks, kus nad iganes õigesse kohta juhtuvad; sugupõlvi läbiv kättemaks, jumalus kirgliku nemesisena (kättemaksuna); imelikud palvete täitmised ja palju muud säärast.“¹⁾

Ühtlasi tahab Minor eraldada siit igasuguse traagilisuse, sest neis tragöödiad ei täitu saatus mitte loomuliku sundusena, vaid juhuliste kokkulülitatud sündmuste tõttu, mis ei moodusta enesest mingit paratamatut kokkukuuluvust.

Edasi aga leiab P. Hankamer, et Minor ei ole küllalt rõhutanud saatusetragöödia märgitavaimat iseärasust, nimelt et fatum (saatus) muudetakse saatusetragöödias alati tähtsusetuks ja piinlikuks. Selle tagajärjel ei tunne me neis tragöödiad saatusel täitumist kunagi suure, võimsa takistusena, kunagi mitte ettenägelikkusena mingis haaravas, masendavas mõttes. Saatus ei esine siin maailma seadusena, vaid teda põhjustatakse mingisuguse tähelepanuäratava eri juhuga. Väike ja juhuline seatakse kausaalsesse seosesse fatumiga ja teatud aja, koha ning võrdlemisi tähtsusetu esemetega. Suur-suguse puudus annab end selgesti tunda võrreldes antiikse ja

1) P. H. St. § 2, lk. 168.

uuema aja tragöödiatega. Pea iga saatusetragöödia sisaldab midagi kriminaalset, paisutatud moraalsust ja targatsevat ratsionalismi. Fatum — see on neis juriidiliselt arvutav intellekt, ilma igasuguse suurejoonelisuseta, valdavuseta.

Saatusetragöödia ajalugu kuni romantikani esineb väga seosetuis üksikjuhtudes, mille tekitajaiks on väga mitmesugused jõud ja sihimäärused. See kirjanduslik traditsioon algab Werner'iga (1812), muutub varsti kirjanduslikuks moeks, vallutades teatud ajaks teatreid. Erilist kirjanduslikku väärtust pole sellele kunagi omistatud. Kunagi pole ta suureks, kõrgeid kunstinõudeid taotlevaks vormiks arenenud. Kuigi teda on peetud esijoones romantikast lähtuvaks, ei saaks seda siiski kategooriliselt niitada enne selle genesisise ja sisundi põhjalikku uurimist.

Küll aga võib väita, et esimesed traagilised fragmendid selles kausaalses ahelikus leiduvad juba Lessing'il — tema „Horoskop'is“, kus traagilise faabula moodustab sugulase-roim. Lessingit veetles noil ajal liigutav-traagiline ja samasuguse arusaamisega läheneb ta antiiksele saatusetragöödialegi. Ka oma kriitilises peateoses („Laokoon“) püüab Lessing peaosa traagilisest mõjust antiikseis tragöödiais seletada mingi transsendentse võimsaatussega (Verhängnis). Ent Lessingil seisab antiiksusest laenatud fatalism puhtartistliku eesmärgi teenistuses. Antiikse traagika ilmavaateline päritolu ei tule temal kuskil tõsiselt küsimusse. Lessing püsib oma reeglite ja seaduste otsingul ikka vaid formaaltehniliste küsimuste juures. Seega on antud ka tähtis joon saatusetragöödia iseloomustamiseks; see ei põlvne mitte fatalistlikust ilmavaatetest, vaid sünnib just kreeka tragöödiate järeleaimamisest. See pole maksev ükski Lessingi juures, vaid ka Schiller'i „Messiina pruudis“ avaldub tahe — jõuda kreeka traagiliste eeskujudeni. Artistlikel põhjusil vajab ta, nagu Lessingki, oraaklit ja antiikset fatumit. Isegi Goethe on kiitnud Werner'i saatusetragöödiat „24. veebruar“, et see olevat vannet kreeka tragöödiate eeskujul väga otstarbekohaselt kasustanud (vrd. P. H. St. § 7, lk. 171).

Seega on saatusetragöödiad, nagu seda nägi 18. sajand, kindlasti sidemeid antiikse tragöödiaga. Viimane saab sellele kunstipäraseks eeskujuks.

Saksa „tormi- ja tungiajal“ areneb traagilisusemõiste tugevast isikutundest, mida deemonliku mõistega väljendab kõige enne Hamann. Siitpeale rändab traagilisuse tähendus vaheldudes läbi aastakümneid kuni lunastuseni Goethe' „Iphigenie's“, kus juba on üle saadud saatusse juhulisusest ja väik-

lusest. Siin juba püütakse uuele heroilis-traagilisele elukäsitusele.

Kui klassikute püüd suundus selguse, rahu ja suursuguse poole, siis ei rahuldanud selline püüd harmooniale tormi- ja tungiaegseid noorureid. Need tahavad haarata kogu elu, inimesi kõigi nende iseärasustega. Juureldes ja kaheldes elumõttes, asendavad nad lõpuks saatuse lihtsa juhtumiga. Ühtlasi seotakse saatuse täitumine eriliste rekvisiitidega, kogu inimest ümbritsev maailm tõmmatakse mängu, ja siitpeale saab kogemusepärase maailma üleolek tähtsaks jooneks saatusetragöödiast.

Werner'i „24. veebruaris“, mis avas saatusetragöödiate seeria, esineb palju ebatõenäolisi juhtumeid. Werner esitab meile tõelise inimespildi asemel visionaarseid unenägusid, saladuslikke seltskondi, vaime, kes rändavad inimeste seas kandlemängijatena ja kõnelevad müstilisi mõttetusi. Tähelepanud on vanderekvisiitide toonitamine. Roim sünnib ikka selle noa või mõõgaga, mida on perekonnas niisuguseks otsustarbeks juba enne kasustatud ja mis kogu aeg vaateväljal esikohale seatakse.

Teatri moeks saab saatusetragöödia Müllner'iga, kes Wernerit järele aimates kirjutas „29. veebruari“ (1812) ja 1816. a. kurbmängu „Schuld“, mida mängiti kõigil saksa lavadel.

Alates Müllneriga ei ole saatusetragöödia enam mingisugune kunstipärane väljendis. Igatahes oli Müllner parem kriminalist kui kirjanik ja ta isegi toonitab, et kõige eest võlgnevat ta tänu ainult eelkäijale. Fatalismi ajaloos ei ole ta tähtis mitte oma töödega, vaid nende menuga. Viimane on ehk seletatav Saksamaa vaimlise väsimusega pärast Napoleoni aegseid sõdu.

Müllneri õpilane on Ernst Chr. Freiherr von Houwald (1778—1845). Tema tähtsamaks tööks peetakse „Die Heimkehr“ (1818). Selles võib märgata, et ilma saatusemõttesse tundmiseta võetakse üle saatusetragöödia vorm, mida siis kasustatakse kui tehniliselt läbiproovitud teatrivõtet. Kõik muudetakse lamedaks, hõredaks, labaseks. Houwald'i „Der Leuchtturm“ (1819) on jõuetu katse saatusetragöödiat uuesti elustada ja tema järgmine näidend „Fluch und Segen“ (1820) osutab juba tiitlis, et siin katsutakse Wernerit algatatud teed lõpetada. Siin on traagika täiesti maad andnud tundelis-liigutavale, kusjuures lasteosa on armastatud võte näidendi edu kindlustamiseks.

Saatusetragöödia liigi puht-tehnikute hulka kuulub ka Grillparzer oma „Ahnfrau'ga“, aga et Grillparzeri kui kir-

janiku võimed ületavad kaugelt ülalnimetatuid, siis on ka ta teos väärtuselt kõrgem.

Ajaloolise arengu moodustab saatustragöödia ikkagi ainult Wernerini, teised ei ole sinna enam midagi nimetamisväärset suutnud juurde lisada, ja see suund kannab täiesti allakäiva kirjandusliigi pitsatit.

Houwald'i näidendite eestistamisest.

Houwaldi näidenditest on 2 ülalnimetatut võitnud Kreutzwaldi tähelepanu ja viinud nende tõlkimisele. Nii ilmusidki: „Tuletorn. Üks kurblik näitemäng kahes vaatuses. Väljaannud F. R. Kreutzwald. Tartus, 1871. Trükitud W. Gläseri juures“, ja „Vanne ja õnnistus. Kurblik näitemäng kahes vaatuses. Väljaannud Fr. R. Kreutzwald. Tartus, 1875. Trükitud Schnackenburgi kuluga.“

Peab tõesti jätkuma kannatust, et tänapäev neid teoseid kord läbi lugeda. Ometi sünnitasid nad mõlemad oma ilmutamisega Saksamaal furoori. Teatriarvustus mainib „Leuchthurm'i“ esietenduse puhul, et seda on jälgitud suurimas vaikus pingutatud tähelepanuga, nii et kaua enam ei olevat ükski näidend seesuguse menu osaliseks saanud (vrd. F. Adami, „Das Leben des Dichters“, lk. XXX) ¹⁾. Samuti polevat „Fluch und Segen'i“ esietendusel (Berliini teatris) isegi kuninglikus loožis ühegi silm suutnud kuivaks jääda (vrd. seal-samas, lk. XXXIII).

Kreutzwald'i ilmavaade, mida karakteriseerib valgustatud mõistus, ei pääsenud ometi mööda ka oma aja tundepehanguist. Tema eruditsioon saksa kirjanduse alal oli eriti laialdane, mida tõendavad mitmekesised sellekohased vihjed tema kirjavahetustes ja muus toodangus. Kuigi ta pidas aukartustäratavaiks suurusiks saksa klassikuid ja kuigi ta enda töis ilmestub püüd üleva, klassilise suunas, ei puudu selles ometi suur osa romantikat.

Sel ajal, mil Kreutzwald teotses nimetatud näidendite tõlkimisega, oli see kirjanduslik mood saksas juba ammu vaibunud, mitte aga Saksa tagamail. Siia tungisid kõik kirjanduslikud voolud hiljemini ja lõikasid loorbereid siis, kui nende õitseng emamaal oli juba ammu möödunud.

Ometi peab tähendama, et Kreutzwald ei huvitunud fataalset saatusest sugugi nii hilja, vaid juba läinud sajandi keskel, „Kalevipoja“ päevil, oli see usk teda paelunud. Eks Kalevi-

1) Ernst von Houwalds sämtliche Werke. I B. „Das Leben des Dichters“. Leipzig, 1851.

poja mõõgalugu ole rekvisiite, nagu neid viljeles saatusetragöödia. Mõõga needus ei lahku Kalevipojast enne, kui ta on lõiganud selle jalad; mõök, millega valati süüta veri, nõudis ka valajalt selle vere. Senini ei ole seesugust vastet veel kuskil rahvasuus leitud; sellepärast võiks seda motiivi kaunis kindlasti pidada laenuks saksa saatuseromantikast.

Ja veel enam — Kreutzwald oli sellest isegi tugevasti mõjustatud, ja järgmine tsitaat vahest selgitab, et ta tõesti meeliga ning sihikindlalt on arendanud saatuseromantikast „Kalevipojas“:

„Simsonil sai silmavalgus ära kustunud, ja tema enese kanguse töö sünnitas tale surma. Kalevi poeal saavad mõlemad jalad põlvini maha leigatud, ja tema peab sellesama¹⁾ mõõga läbi surma leidma, misga ta ükskord ilmasüüta verd oli valanud. Siin on nuhtleja õigus nähtaval, mis kurja tööle teenitult palka kätte tasub.“²⁾

Ja kuigi Houwaldi ja Kreutzwaldi näidendite lugemine tundub tänapäevainimesele vahest sunnitööna, on see Kreutzwaldile olnud ometi otse nauditav:

„Es ist einmal unter den Deutschen Literatoren Mode geworden über die Schicksals Romantik zu schimpfen, es gehört mithin zum guten Tone, wenn man Pfeife nach der allgemeinen Lärmposaune richtet, indessen hat von diesen Schimpfern noch Niemand seinen Zeitgenossen durch eigene Production so viel Genuss bereiten können als jene verurtheilten Romantiker“³⁾.

Mis puutub ülalnimetatud teoste tõlgete saamisloosse, siis on Kreutzwald ise avaldanud mõningaid märkmeid, peaaesjalikult küll „Tuletorni“ kohta. „Vannet ja õnnistust“ mainib ta vaid kord, ent viimane ju ilmus ka 1875. a., missuguse aja järgu jätab haaramata enamik Kreutzwaldi senini tuntud kirjavahetusi.

Samas kirjas Schultz-Bertram'ile on kõnet arvatavasti ka „Tuletornist“, kuigi selle nime pole nimetatud. Nähtavasti on Kreutzwald saatnud Schultz-Bertramile nimetatud teose tõlget lugeda, mis viimase poolt vist kaunis alahindavalt vastu on võetud. Sellega võikski ehk seletada Kreutzwaldi vastust Bertramile:

„Appeldwatsch magst Du mich immerhin nennen, es thut nichts zur Sache, dessen unerachtet werde ich es nicht unterlassen an solchen Sachen meine Kraft zu versuchen, die sich durch hübsche Sprache auszeichnen.“ ...„Die Anregung zu diesem Versuch kam aus Finnland, es galt den Beweis zu führen, dass dergleichen auch im Estnischen möglich sey“⁴⁾.

1) Allakriipsutus Kreutzwaldilt.

2) Kreutzwald: „Eestirahva lauludest ja ennemuistesest juttudest“, „Sippelgas“ II, 1861, lk. 28.

3) Kreutzwaldi kirjad Schultz-Bertram'ile (1859—1873), 23. II 1864.

4) Sealsamas.

Edasi järgneb kirjas kohe Kreutzwaldi pooldav arvamus saksa saatuseromantikuist (vt. tsiteeritud katke ülal), mis pärast võiski arvata, et siin vahest tegemist on „Tuletorni“ tõlkega. Kes või mis oli olnud Kreutzwaldile tõlkimise õhutamajaks Soomest, pole andmete puudusel võimalik olnud kindlaks määrata.

Veel teine kord mainib Kreutzwald „Tuletorni“ oma kirjas Schultz-Bertramile (15. III 1864), kes nüüd nähtavasti on nõu andnud tõlget trükki toimetada. Kreutzwald aga arvab, et see olevat „missrathenes Kind“ ja tema olevat kaugel mõttest seda ilma saata, pigemini jätvat ta selle oma pärijaile. Ometi ei lõpe lugu sellega, vaid 4 aastat hiljemini saadab Kreutzwald käsikirja Koidulale, kirjutades:

„Minu talve külmal kohmetanud põld ei jõua enam idusi kasvamise tarvis imetada, sellepärast läkitan Teile täna ühe pikema aea eest kirjutatud Manuskripti, mis mulle mõne päeva eest vanu paberid läbi tuhnides näpude vahele juhtus ja kelle ilmutamise tarvis meie päevil pisemat lootust ei ole. Ehk küll tööil palju sisemist väärtust ei ole, tohiksivad lehekeseid ommetegi nii kaugelt kulutatud silmade vaeva ära tasuda, kui nemad midagi Teie vaatamise ette toovad, mis meie päävani Eesti kirja luhal minu teades veel ükski varem ei ole katsunud istutada“¹⁾.

Ometi mitte eesmärgita ei saada Kreutzwald nimetatud käsikirja Koidulale. Tundes viimase keele ja kirja ladusust, taipab Viru laulik küllalt selgesti enese kammitsas jalgu, rasket sulge, ja sellepärast palubki ta samas Koidulat:

„Kui Teie nii lahke oleksite ja siin ja seal pliiatsiga ära märgiksite, kus minu keel Teile juba liiga otsitud olema näib! siis ma oleksin Teile väga tänulik!“²⁾.

„Kõnejärgud käivad mitmes kohas väga künkliku teed, nõnda et nemad lugedes sagedast juba pahandanud, ilma et mul võimalik olnud vigadusi parandada. Sellepärast arvasin hea olema, kui üks võõras silm lehekesi läbi vaataks ja siin ja seal vaevaks võtaks, kohte näidata, mis kõige väätimad on“³⁾.

Aga Kreutzwaldi palve läheb siiski tuulde. Enne kui ta jõuab praegumainitud kirja teele saata, saabub Tartust Koidula kiri ühes „Tuletorni“ käsikirjaga. Koidula ei julge enese „koolilapse käel“ lubada selle õilme külge puutuda ega parandusi teha⁴⁾.

Kui aga Koidula näidendid tähelepanu äratasid, arvas Kreutzwald aja saabunud olevat oma kapis hoitud käsikirja rahva sekka saata.

¹⁾ Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus I, II, Tartus 1910/11 (edaspidi lühendatult: Kr. Koid.) I, 21. IV 1868, lk. 161.

²⁾ Kr. Koid. I, 21. IV 1868, lk. 162.

³⁾ Kr. Koid. I, 13. V 1868, lk. 190.

⁴⁾ Vrd. Kr. Koid. I, 6. V 1868, lk. 164.

Kust aga leida kirjastajat niisugusele tööle, mille ebarahvalikkusest Kreutzwald küllalt teadlik oli? Jällegi pöörduktakse Koidula poole, et see kuidagi tuttavate kaudu sobitaks „Tuletornile ristiisa“. Kreutzwald on ka ise ses suhtes kirjastajatega kõnelnud, kuid kõik on arvanud seesuguse teose ilmutamise liiga varaseks. Koidula annab nõu käsikiri Gläser'ile saata, kelles see teatavasti leiabki enesele kirjastaja.

Kahetsetakse Kreutzwaldi kui ka Gläserit. Avaldatakse mitmelt poolt arvamust, et niisugune asi olevat enneaegne ja et mõne aasta pärast võivat Kreutzwald Tartu vürtsipoodidest kaupa ostes saada selle „Tuletorni“ lehtedesse pakitult¹⁾). Aga Kreutzwald arvab, et selleaegses eesti literatuuris olevat mõnigi asi enneaegne; kui tahetakse rahvast edasi viia, siis ei saavat teda jäädavalt piimaga toita.

Samataolisi mõtteid avaldab Kreutzwald ka J. Adamson'ile, kui ta muu seas lausub oma „Rahunurme lillede“ ja „Tuletorni“ kohta:

„Aga sest lugupidamata ei taha ma ommetegi oma sulge seeni alandada, et temast suuremat ei saa kui lusikat ehk kulpi, misga igamees oma kõrdipada liigutaks, et paks põhja kinni ei kõrbeks!“²⁾.

Igal asjal on oma kaks külge, nii ka „Tuletornil“ ja veel mõnel muulgi Kreutzwaldi ilmutatud teosel. See teine külge on nimelt puhtäriline. Ei olnud ju Kreutzwald kunagi päris vaba rahamuredest ja paratamata tuli siin teed leida aukude täitmiseks. Ja lauluisa tervis oli hädine ja sageli kõige pahemat ennustav. Osalt siis tulunduslike pühjustega on „Tuletorni“ ilmumine seletatav. Vastavaks tõendiseks olgu järgmine väide:

„Längere Krankheiten sind eine fatale Einrichtung für denjenigen, dessen ganze Existenz von seiner Gesundheit abhängt, so kam denn auch ich gegen des vorigen Jahres Schluss in bedeutende Geldklemme, klopfte bei verschiedenen Thüren ein, doch keine ward aufgethan, bis es mir endlich nach vieler Mühe gelang den Tuleturn an Herrn Gläser u. ein zweites ebenfalls vor mehreren Jahren verfasstes Manuscript an Herrn Laakmann anzuschmieren, wodurch vorläufig die Noth beseitigt wurde“³⁾.

Tõlke ilmumisel tunneb Ado Reinwald endas kohustust „arvustada“ seda taevani ülistavate sõnadega:

„Aga niisugusi teatri tükisi kirjutada, ei ole mite iga mehe asi. Tarvitab sügavat mõistust ja suuri vaimu andeid, keda Looja iga inimesele ei ole usaldanud anda. Tähtjas selle poolest on meie „Tuleturn“ ja selle kirjutaja. Nagu ülemal ütlesin, seisab see Eesti keele raamat kõige paremas ja esimeses klassis ja ma ei mõista

¹⁾ Vrd. Kr. Koid. II, 16. II 1871, lk. 151.

²⁾ Kreutzwaldi kiri Adamsonile 10. II 1871, „Eesti Kirjandus“ IV, 1909, lk. 189.

³⁾ Kreutzwaldi kirjad Schiefner'ile (1854—1878), 25. VII 1871.

kudas ausal kirjutajal võimalik olnud, nii vaikseid ja sügavaid iludusi selle kõne eie sisse ketrada. Vaatke seda värki ligemalt! Seal tulevad kõneldes sõnad ete, mis nagu sugugi oma seisva koha peal ei sünniks, ja n'ad on seal ometi kõige õigemal joonel. Esimest korda lugejatele näitavad need kõnelemised üleühtse nagu kanged olevad, aga osav silm leiab sealt ometi üht uut vormi Eesti keele painumise väele, kedas äralikult meie õpetud mehed tähele saavad panema.

Ka leiab lugeja selle raamatu seest Eesti keele uusi sõnu, kellest mõned alles esimest korda päeva valgele astuvad, nagu etenud, herrandus jne. ... „Tõeste, toogu tulevaeg kõige muu vaimu varanduse kõrval ka kuulsaid teatri tükisi, „Tuletorn“ saab nende kõrval julgeste elama, sest aeg ei saa tema hiilgust ja hinda tumendamada ja vähendamada, vaid tõstab neid sada korda suuremaks. Kuuma tänu isamaa nimel tema kirjutaja Dr. Kreutzwaldile!“¹⁾

Nagu näeme, on arvustus kaunis tabavalt maininud sõnade sobimatust ja üldist kõneluste kangust, kuigi ta seda on teinud vastupidises mõttes, püüdes just selles niitada erilist teose voorust.

Kreutzwaldi teise kurbmängutõlke kohta võib kirjavahe- tuste najal ainult selle tõlkimise alguse enam-vähem kindlaks määrata. Edaspidise käigu kohta puuduvad andmed. Nii kirjutab Kreutzwald:

„Et sõitudel aeg asjata ei kuluks, olen neid juba ammu aega seks tarvitanud, et vaim loomuse tööd ette raeab, mis hiljemine, kui aega saab, paberi peale kinnitatakse. Tänavustest loodustest ei ole veel midagi ilmale tulnud, aga esimene sünnitus peab jälle üht „kurbliku vaatemängi“ tooma. Need loomukesed saavad kui „Wagneri Zukunfts-Musik“ kõik tuleva põlvele jääma“²⁾.

Kuigi siin pole nimetatud „kurbliku vaatemängi“ nime, on ometi kaunis tõenäoline, et selle all mõeldakse „Vande ja õnnistuse“ tõlkimist. Senised bibliograafilised andmed ei ole osutanud mingisuguseid arvustisi nimetatud tõlke ilmumise puhul.

Kui mainitud Houwald'i teosed saksa lavadel oma ilmu- misel sündmusiks kujunesid, ei ole meil esialgu vist keegi nende lavastuse peale mõelnudki. Aga kui seda ei teinud teis- sed, siis tegi seda Kreutzwald ise. Kuuldes Tartus Koidula näidendi menu laval, kirjutab Kreutzwald pool naljatades, pool irooniliselt:

„Mul tuleb praegu meele, et 8. septembril Tartus Maarja laa- ton, seal võiksite mulle — kui preili Lydia ennast Dooraks tahaks moondada — Tuletorni elavalt silma ette tuua? See oleks alles uudis, Eesti draama, midagi, mis iialgi veel nähtud ei ole! Kõik päevalehed kirjutaksid oma sõrmed kangeks selle üle. — „Aga rah-

¹⁾ A. R[einwald]. Uued raamatud. „Eesti Postimees“ 1871, nr. 47, lk. 276.

²⁾ Kr. Koid. I, 5. V 1868, lk. 167.

vas?“ küsite Teie. Rahvas ajaks suud ammuli ja ütleks: „Ei mõista!“¹⁾).

Ent tartlasist asjaarmastajale tundub tüki lavastamine ometi üle jõu käivana. Koidula arvab, et sellest võiks vahest juttu olla alles kümne aasta pärast. Kreutzwald aga vaidleb vastu, leides, et peale väikese nõdrameelse-osa ei olevat seal mingisugust ülepääsematut raskust. Kui mõnd stseeni ei saada lavale tuua, on Kreutzwald nõus seda seinte taga sündida laskma, millest informeeritaks laval ainult mõne sõnaga, sest — lapsi, s. o. sel alal teadumatuid inimesi on kerge sel teel rahuldada. Ometi sündis nii, et lauluisa oma näidendite lavalist menu ei näinud. Nii suur või väike kui see menu oli, algas see alles 10 a. peale Kreutzwaldi surma.

Haaratud üldisest tendentsist, lauluisa mälestust kuidagi jäädvustada, on Tartus asuv karskuseselts asunud Kreutzwaldi „Tuletorni“ etendamisele. Selle kohta leiame teateid 1892. a. „Postimehest“ ja sama aasta „Eesti Postimehest“. Viimane toob oma lehe 23. numbris (lk. 4, v. 2: Uuemad sõnumed — Tartust) kuulutuse ja ühtlasi väikese propagan-dat taotleva selgituse „Tuletorni“ kohta, mida karskuseselts kavatsevat 12. juulil etendada Kirjameeste Seltsi aias. Sama lehe 25. numbris (lk. 2, v. 1: Kodumaalt — Tartust) teatatakse, et nimetatud etendus olevat väga hästi korda läinud, ja loodetakse seda laval peagi uuesti näha.

Samasuguseid teateid „Tuletornist“ ja õhutust selle etendamiseks leiame ka 1892. a. „Postimehest“. Esmakordselt mainitakse nimetatut 143. nr. (lk. 3, v. 4: Sõnumid Tartust). Lehe 149. nr. soovitatakse etendusele tulevat tükki vaadata juba lauluisa enda pärast (lk. 3, v. 2: Sõnumid Tartust).

Kui siis „Tuletorn“ on esmakordse teekonna üle lava astunud, leitakse „Postimehes“ kellegi nimetu poolt, et etendus olevat paremini korda läinud kui seda loodetud (nr. 152, lk. 3, v. 1: Sõnumid Tartust). Hiljemini „Postimehes“ nr. 162 (lk. 3, v. 1: Sõnumid Tartust) teatatakse näidendi uuesti lavale tulemisest ja palutakse vaatama minna, sest nii pea ei olevat loota seda jälle näha.

Samast lehest, kellegi M. L. arvustusest, selgub, et „Tuletorni“ teiskordne etendamine läinud esimesest palju ladusamini. Kui mõnel pool kaevatavat tüki raskestimõistetava sisu üle, siis arvab M. L. selle tulevat sellest, et meil olevat veel vähe häid näitlejaid ja sama vähe häid kuulajaid. Seotud kõne nõudvat teravat tähelepanemist ja minevat mitmekordse kuulamise peale ikka ilusamaks. „Üsna vaimustavad ilusad

¹⁾ Kr. Koid. II, 8. VIII 1871, lk. 197.

ja luulelikud on „Tuletornis“ mõned kohad, mis Kreutzwaldi luulevõim ta sisse pununud, muud kui mine kuula ja vaata seda sõnas ja kujus“¹⁾).

Näidendi teiskordse etenduse ladusust toonitab ka „Eesti Postimees“ 1892, nr. 27 (lk. 1, v. 3: Kodumaalt — Tartust).

Möödub umbes aasta, kui „Tuletorni“ etendamine Tartus jällegi päevakorraks kerkib. Seekord kavatseb seda „Vanemuise“ näitlejaskond. „Postimehes“ kirjutatakse selle kohta:

„Kaua aega on raske ja ilus kurbmäng nagu mõni äranõitunud kuningatütar oma lunastamise pääle oodanud, kuni teda möödaläinud aastal viimaks etendati, mis aga sellepärast kõigiti mitte eeskujulik ega täielik ei võinud olla, et Kirjameeste Seltsi näitelava tehnikaline sissead, mahaarvatud uued näiteseinad, koguni vilets ja kehv oli. Vanemuises aga saab etendamine lootuse järele kõigiti täielikum olema“²⁾).

Siiski ei täitu viimatiavaldatud soov. Sama lehe 162. numbris leidub kellegi -dt arvustis „Vanemuises“ etendatud „Tuletorni“ kohta, kus arvustaja on mängust täiesti pettunud; vabanduseks leitakse ainult see, et tükk osutub mängijaile väga raskeks juba oma värsilise kuju poolest.

Möödub jällegi 10 a., kui ajalehes vilksatab teade Kreutzwaldi näidenditest Tallinna lavadel. Ühtlasi mainitakse siin juba ka üsna õieti nende ebadramaatilisust:

„Mõlemad näendid oma pikkade ühe- ja kahekõnedega pakuvad koguni vähe näitelavalist tegevust. Kui nimetatud näendid isekeskis võrrelda, siis peame tunnistama, et nendest „Tuletorn“ dramatismuse poolest siiski „Vandest ja õnnistusest“ kaugel ees on. „Vanne ja õnnistus“ on laupäeval „Estonia“ ja „Kalevi“ perekonna õhtul etendatud, „Tuletorn“ — Harjuväravamäe näitehoones pühapäeval 14. detsembril“ ... „Vanne ja õnnistus“ etendati algupärase kujus, seotud kõnes, kuna „Tuletorn“ proosasse ümber oli kirjutatud.

Väga oleks soovida, et „Estonias“ ka „Tuletorn“ ette kantaks, sest nõnda saaks unustamata lauluisa tööd kõige enamini rahva seas tuttavaks, kuna ju trükkis kumbagi nimetatud kurbmängu enam saada ei ole“³⁾).

Ka siin tundub näidendite taga mõjustavana Kreutzwaldi isik. Tolleaegne kriitika, niipalju kui seda kirjeldamist ja ülistamist kriitikaks võib nimetada, märgib juba ka küll nende lavateoste pahesid, aga et näendid tulevad senini aupaisuses seisnud isikult, peetakse nende etendamist väga soovitavaks. Kuid näendid ise ei inspireerinud publikut kõige hea tahtmise peale vaatamata. Ajad liikusid kainenemissuunas, maitsed muutusid, vaibus järk-järgult vaimustus är-

1) M. L., Sõnumid Tartust. „Postimees“ 1892, nr. 164, lk. 3, v. 2.

2) Sõnumid Tartust. „Postimees“ 1893, nr. 160, lk. 3, v. 2.

3) -th, Sõnumid Tallinnast. „Postimees“, 1903, nr. 282, lk. 3, v. 2—3.

kamisajast ja „Kalevipojast“, lavu vallutasid uued, värske-
mad, elule lähemad teosed — keda siis olekski enam veedel-
nud hõre ja jõuetu saatuseromantika.

Rohkem ei ole nende ridade kirjutajal andmeid nimetatud
teoste lavastusekatseist.

Tulemusi näidenditõlgete lähemast võrdlusest originaalidega.

Järgnevas on püütud määrata näidenditõlgete suuremaid
erinevusi, algupärandist kõrvale kaldumisi, nende kõrvalekal-
dumiste laadi ja tingimusi, samuti anda mõningaid märk-
meid keelelise külje kohta.

Houwald'i „Der Leuchthurm“¹⁾ on kirjutatud trohhei-
lises (enamasti 4-jalgses) värsimõõdus, millele üldiselt vastab
ka Kreutzwaldi tõlge. Algupärandi värsiridade arv, välja
arvatud nimed ja muud kõrvalmärkmed, on 1969, Kreutz-
waldil aga — 1986; seega viimasel 17 värsirida rohkem.
Üldiselt olgu juba alul tähendatud, et meil on siin tegemist
ikkagi sõnasõnaliselt kavatsatud tõlkega, ja nimetatud 17-
realine ülejääk ei tähista mitte seda, et Kreutzwald ise oleks
tõlkimisel originaalist erinevat või enese mõttemõlgutusi
juurde lisanud. Põhjusi võib siin leida keele arenemastusest,
mis ei võimaldanud mõistet väljendada ühe sõnaga, vaid sun-
dis tõlkijat tegema keerdkäike, väljenduma sõnarohkemalt.
Aga ka muid põhjusi võiksime leida, millest üksikasjalikumalt
järgnevas.

Ei hakka siin kõrvutama tõlke ja originaali võrdlust rida-
realt, vaid esitan iga iseloomulikuma erinevuse kohta mõnin-
gaid näiteid. Pisasjust möödun.

Kui keegi, kel on Kreutzwaldi „Kalevipoeg“ kaunis tuttav,
loeks anonüümset „Tuletorni“, usun, see avastaks vähese
süvenemisega selle tõlke autori. Nimelt esineb tõlkes kohti,
mis tunduvad väga lähedalt kokku käivat „Kalevipoja“ sõnas-
tusega. On märgata rahvalaulu taotlevat parallelismi, ei
puudu vihjeid ka mütoloogiasse ning mõningaid „Kalevipo-
jas“ esinevaid keelevorme. Näit.:

„Der Leuchthurm“:	„Tuletorn“:
276: 2) Schützt mich immer feste Mauern	8: Varjage mind kindlad müü- rid,

¹⁾ Kasustatud on: „Der Leuchthurm. Ein Trauerspiel in zwei
Akten.“ Ernst von Houwald's sämtliche Werke. I B. 271 S.
Leipzig, 1851.

²⁾ Iga uuesti algav näide on vastava lehekülje-numbriga ära
tähendatud.

Die das Meer vergebens
schlägt.
279: Seine Wasserberge rollte.
282: Rollen die Gewitter her.
330: Hat das Meer der Mutter
Erde
Hier ihr Kind zurück ge-
geben?
276: Der es aus dem Schlaf
geschreckt,
291: Weit dort in der neuen
Welt
291: Frommer Eltern einzigs
Kind.

Ei näi ka mingisuguseid ülepääsematuid raskusi sisaldavat järgnevad originaali värsiread, mis Kreutzwald siiski on tõlkimata jätnud:

277: Sieh, am Strand der kalten
Wogen,
Nicht auf stiller Blu-
menflur,
Hast dein Kind du gross ge-
zogen.
291: Wo die Blumen se-
genswer
Ihre müden Arme
biegen.
292: Sollt ich nach dem fernen
Strande
Ueber Meereswogen ziehn,
Und in diesem frem-
den Lande
Meinen armen Vater
suchen
Und Vergebung ihr erfle-
hend,
Vor dem lang Ver-
lassnen knien.
305: Freudig mit den Wellen
streite,
Und die Wogen kennen
mich.
Aber er so ganz al-
lein.
314: Auf dem Nachen folg ich
dir.
(Sie eilten beide ab.)
324: Walther ist an Gütern reich,
Wie er es an Tugend
ist.

Kesse merd ei karte-
ness!"
11: Veeretelles vetekünkaid.
15: Sõidab Kõu ja Pikker
pill.
63: Kas on meri murueidel
Siin ta lapse jälle annud?
8: Kesse teda ehmatand
Une kaisust virgu-
tand.
23: Kaugelt siit, seal uues ilmas,
Taevaläänekaare all.
23: Nende ainukene laps —
N'agu muna tiiva õl-
mas
Pehme armu kait-
seval.

9: Vaata külmas laente rannas.

Oléd last sa kasvatand.

23: —

24: Pidin kaugel randa ma
Üle mere minema
Omal isa otsima:
Ema süüle põlvili
Andeks andmist paluma.

39: Rõõmsast võitlen laentega
Mere laened tundvad mind.

47: Ma niisama paadiga.

58: Walter on üks rikas mees.

324: Graf (die Hände ringend).
 333: Will euch Himmelslieder
 singen,
 Wollt ihr uns zur Heimat
 bringen.
 Nehmt die Zweige
 grün belaubt,
 Schmücket festlich
 euch das Haupt!

Nagu nägime, on Kreutzwald paaril korral jätnud vahe-
 märkimed tõlkimata. Vist on ta arvanud, et tegelased isegi
 teavad lavalt lahkuda ja et krahv ilma ettekirjutuseta oskab
 käsi ringutada. Vastandina praegumainitule on Kreutzwald
 mõnes kohas tõlkinud rohkem kui vaja; teiste sõnadega —
 tõlkes on lisatud uusi värsiridu, millele ei leidu originaalis
 otsekoheseid vasteid, mis aga ka mingisuguseid uusi mõt-
 tekäike sisse ei too. Näit.:

277: Und, kaum sichtbar deinem
 Blick
 Rief dein Sprachrohr mich
 zurück.

279: Und wohl höher als der
 Thurm

290: Nein, mein Herz will ich dir
 bringen,
 Denn nur Dir gehört es —
 dir!

291: Las mich alles Dir gestehen,

291: Weit dort in der neuen
 Welt,
 Wuchs ich froh und kräftig
 auf.

Herrliche Plantagen liegen
 Um das schöne Landhaus

her,
 Wo die Blumen se-

genscher
 Ihremüden Arme bie-

gen.
 Meiner Kindheit Tage sind
 Golden mir vorbeigeflogen;

Sorgsam ward ich aufer-

zogen
 Frommer Eltern einziges
 Kind.

59. Grahv. —

67: Laulan taeva laulud teile,
 Kui te' juhiks saate meile.

9: „Lenda koju vesi-
 lind!“

Hüüdis kaugelt toru mind.

11: Meie tornist kõrgemale
 Kõiki pani kokkuma!

21: Ei! Sul tahan südant ma
 Omaks anda armu
 väes,

Kes ju ammu sinu päralt.

23: Las mind enne avaldada
 Kui mul lõpivad õnne
 tunnid:

23: Kaugelt siit, seal uues ilmas,
 Taeva läänekaare all.
 Rõemsaste ma kasvasin;
 Ja mis igaüks kül
 teab:

Olin vanemate silmas —

Nende ainukene laps —

Nagu muna tiiva õl-

mas
 Pehme armu kait-

seval.

Minu lapsepõlve päevad

Lahkelt mööda lendasid.

Silmad nii kui unes
 näevad

Tuleviku kaugusid —
 Sealt, kust uhked rohuaiad

Maja ümber piirasid:
 Algvad mälestuste
 rajad.

- 301: Sieht, das kränkt den alten Mann.
Doch er wird nicht von dir lassen.
- 34: Vaat', see raskendab mull' meelt.
Isa siiski sind ei jätta,
Kõidab kindlamaks veel paela,
Et ta sind ei lase petta.
- 321: —
Und ihr kommt und bringt ihn wieder?
- 54: (Grahvi vasta).
Poega tahtsite siis tuua?

Mõnikord on Kreutzwald, kas keelelise puudulikkuse tõttu või mõnel muul põhjusel, originaalis avaldatud mõtteid veidi muudetult edasi andnud. Näit.:

- 278: Nur im weiten freien All
Findet unser Busen Raum.
- 10: Üksnes vallalises põlves
Leiab ruumi meie süda.

Siin on originaalis ilmselt mõeldud vaba loodust, tõlge aga annab hoopis teissuguse varjundi. Samalaadilisi näiteid:

- 285: Denn wir schauen uns nicht gern
In die grässlichen Gesichter.
- 17: Sest et meie seal kui *mehed*
Teineteiste soovi näha.
- 289: Wollt ihr zu der Harfe singen.
Seht die Harfe ist nichthier.
- 21: Tahtsite ehk kandlil laulda?
Näete, kannel lelle käes.
- 307: Und ihr steht noch nicht auf Rosen,
Macht, ihr findet wohl zum Kosen
Hier bei uns bequeme Zeit.
- 40: Rannas saate lilleteel
Küllalt jutustuse aega,
Kuseiolelaente kära.
- 312: Ist nicht wahr? Gar deutlich steht
Mir es auf der Stirn geschrieben:
Dass kein Herz hier dürfe lieben!
- 45: Kas ei tõsi? Minul seisab
Kiri selgest kulmu peal:
Seie vaikind armu heal.
- 318: Nur mich stösst er zürnend fort!
Nur auf mir ruht das Verbrechen!
- 51: Aga mind ta tõukab vihas
Ära oma silma eest!

Mõningaid arusaamatusi tekitab verbivormide vale tarvitamine, näit.:

- 294: Schwieg der Elemente Toben.
- 26: Torm ja meri vaigistas.
- 282: Ich will bald ihn kennen lernen,
- 14: Tahan teda tutvustada.
- 289: Ha! Wer naht?
- 20: Uih, kes ligistab?

Mingisuguseid olulisi lahkuminekuid siintoodud näited ei sisalda. Sageli tundub, et tõlkija on mõelnud õieti, kuid sõnad pole selle järele paindunud, pole oldud teadlik vasta-vaist sõnavormest. Ka on tõlkija taotelnud vahel mingisugust sõnamängu, mis on ilma erilise tarbeta sisse toodud; nagu:

336: Und die Bürde seines Le-
bens
Ward dem liebenden, dem
frommen
Herzen, an der theuren
Brust
Wohl gar freundlich abge-
nommen.

69: Ja ta elu koorma raskus
Peasteti t' al mere pinna l
Armurikalt südame l
Ema käega kallil
rinnal.

Tihti on originaalis esinev sõna või sõnarühm tõlgitud vist päris tahtlikult teisetähenduselise sõnaga, kuigi keeles oleks vastav sõna kindlasti leidunud. Selle nähtuse üheks põhju-seks võiks olla vahest värsimõõt ja teiselt poolt üldine tõlkija tendents: korduse, kaudse väljenduse taotlus. Näit.:

277: Selig wer aus festen
Mauern

281: So? — Floh ihn mein
Bruder nicht,

283: Die Fackel ist längst an-
gebrannt
Hier, Schiffer, ist das Blu-
menland!
Doch kommt kein Schiffchen
her.

312: Mir es auf der Stirn ge-
schrieben:

312: Denn hier wo ich bebend
stehe

314: Und der ew'gen Lampe
gleich,
Den geweihten Dom er-
leuchtet,
Mir als Trost und Balsam
reichen? —

316: Mit den reinen Händen
ab!

320: Achtzehn Jahre sind
seit dem
Still und langsam hinge-
zogen

335: Leer ist der Strand. —

9: Önnis, kesse kindlast
varjust.

13: So? — Kas lell ei põgend
paku..

15: Jo ärkas tule kumedus,
Siin, laevnik, lille var-
jutus!
Ei tuln'd üks laevuke. —

45: Kiri seisab kulmu peal:

45: Siin, kus elusalt ma sei-
san,

47: Nagu kustumata küünal
Templis põleb pildi ees:
Troosti-rohuks mulle anda?—

49: Oma puhta näpuga!

53: Nõnda kauvad pikamiste
Poolteisttosin aastaid
ära..

68: Lesk on rand.

Enamasti alati asendab Kreutzwald originaalis esineva asesõna või ka määruse vastava nimisõnaga:

275: Schwäne singend drüber
hin:

7: Luiked lauldes laenetel:

- 275: Doch bald wird sie unter-
gehn.
276: Blitze darauf niederzuckt
Und dem wolltest du ver-
trauen?
287: Ohne Sorgen kannst du
seyn.
301: Doch er wird nicht von
dir lassen,
306: Leicht und froh springt er
hinaus
326: Ob kein Schiff sie wieder-
bringt.
- 7: Päike saab pea veerema.
8: Laente langend välgu
terad.
Merd sa tahaks usaldada?
19: Isa, ära muretse.
34: Isa siiski sind ei jätta,
39: Kergelt kargab Walter
välja
59: Kas ei laev tal naist saa
tooma.

Kindlasti on tõlkijale raskusi sünnitanud ka mõningad originaalis esinevad võõrsõnad ja abstraktsed noomenid, mille vasted toleaeagses eesti keeles puudusid. Aga Kreutzwald on ka sellest üle saanud, asendades neid kaudselt sedasama viitava sõnaga. Näit.:

- 274: Und der Selbstsucht
eisig Meer.
278: Hab ich in dem weiten
Dome
278: Und die hohe Priester-
rin
Steigt in ihrem Festge-
wande
An des Horizontes
Rande
Wie am Hochaltare
auf.
281: Er nach wilden Phanta-
sien
Still mir seine Harfe reichte,
285: Wenn die Elemente
streiten,
274: Denn die Elemente ste-
hen
294: Schwieger der Elemente
Toben
289: Landungsfeuer an-
zuzünden
317: Sieh, das ist dein Ideal!
- 5: U h k e m e e l e külmem meri
10: Langesin ma laias templis.
10: Siis ap astub kõrgem
preester
Päike koidust kulda ehtel
Taevasõrva läikima,
Udu suits t'al al-
taril;
13: Ja ta lugu lõpetelles
Mulle oma kandli andis,
17: Kui on mässul loomis
väed,
5: Sest need salaväed kõik
seisvad
26: Torm ja meri vaigistas.
21: Tulevalgusi sütitada.
50: Vāata, ta on Sulle loodu!

Esitatud näidetest selgub, et Kreutzwald pole võõrsõnade eestistamisel mitte alati järjekindel olnud (näit. Elemente); samuti asendab ta originaalis esineva preestrinna preestriga.

Kreutzwald on katsunud tõlget, niipalju kui võimalik, ka riimida, mis on enesega kaasa toonud mõningate sõnade lühendamisnähtusi. Näit.:

- 4: Kaugelt kostab laente
ving!... ... Vingudelles ümber-
ring!

- 8: Tõusnud sala mõtetess':
 „Varjage mind kindlad müürid,
 Kesse merd ei karteness!“
- 34: Tahan sind ja teda usk'da,
 Et kui eksitaja ta
- 48: Selles seisab taeva nuhtlus;
 Sidet kindlamaks veel kõitasta
 Seal, kus teda katki kista.
- 49: Parem sängita mind h a u d a,
 Kustuta siis minu k a h v a
 Otsa eest sa Kaini märki,

Et riimi siiski väga palju pole taoteldud ja sageli on poolikuid riime kasustatud, siis ei leidu peale praegu esitatud näidete ka erilisi lubamatuid sõnalühendeid.

Teisi keelelisi komistusi praeguse keele seisukohalt ei maksa nende tiheduse tõttu siin loendada.

On tarvitatud isegi murdelisi väljendeid, näit. lk. 30 „kaeb“ (blickt); ka sunnib mõni koht lugejat naeratama, kui Kreutzwald tõlgib:

- 331: Ich erkenn' ihn! Jeder Zug
 In dem lieben Angesicht...
 Kaunis kordaläinuks võiks pidada I vaatuses 6. etteaste algust, näit.:
- 288: Hätt' ich deine mächt'gen Schwingen,
 Sturm, der du die Flut bewegst! —
 Hätt' ich deine starken Arme,
 Meer, das du die Schiffe trägst!
 Hätt' ich deine Flammenfackel,
 Blitz, der du die Nacht erhellst! —
 Wollt' ich wohl das Schifflein retten,
 Eh du, Klippe, es zerschellst.
- 64: Tunnen teda! Iga krooks Tema armsa palge peal...
 pidada I vaatuses 6. etteaste
- 20: Oleks mul so kanged tiivad,
 Maru, kes sa laeneid tõstatad! —
 Oleks mul so kindlad käed,
 Meri, kes sa laevu kannad!
 Oleks mul so tuletunglad,
 Välk, kes ööd sa valgustad! —
 Siis ma laevakest kül peas taks,
 Enne kui ta kaljul lõhkeks.

Üldiselt võiks tõlke kohta öelda, et autor on igatahes püüdnud toimida originaalile vastavalt ja sellekohaselt saavutanud mõnes kohas kaunis rahuldavaid tagajärgi. Kuid võrreldes Kreutzwaldi teiste luuletistõlgetega on käesolev kalju kahvatum, paindumatum. Mitte ilmaaegu pole Kreutzwald pöördunud Koidula poole, leides, et tõlkes tundub mõnigi koht otsituna. Midagi üksluist, venivat raskepärast on ses tõlkes, ühtlasi palju ilmetuid ridu ja saamatust. Ent see-suguse mulje saamiseks mõjub vahest kaasa ka tüki enese hõredus, sisu lagedus.

(Järgneb.)

L. Tohver.

5.

Vene kirjandus esineb ses aastakäigus rikkalikumalt (8 nr.) ja selle valik on endiselt meeldiv. Vanemaid autoreid — N. V. Gogol ja F. Dostojevski, uuemaid — Kuprin, Krõmov, Jakovlev ja Grin.

N. V. Gogol'i vene klassikasse kuuluv *Taras Bulba* (68/69, A. Adson) on vanemale haritud põlvele vene kooli kaudu hästi tuntud, ka on teos vähemalt kord varemalt juba tõlgitud (J. Kõrv), kuid tänapäeva noortele pakub see esmakordselt soliidises tõlkes ilmuv kasakaromaan uudist. Autori kunstilised ülesanded näivad olnud kolmesugused: tihendatud ajaloolise ja kultuuriloolise taga-ala loomine, kasaka-elu ja kasakatüübi kujutamine ülepea ja sel taustal peasjana ataman Taras Bulba' vägeva ja traagilise elumängu esitamine. Autor võtab iga ülesannet väga tõsiselt. Saadakse küllaldane pilt sajanditetaguse Venemaa poolnomaadliku aja oludest, elutundest, riiklikest ja rahvuslikest vahekorrist, taplusist ja rahust, sõjapidamis-viisidest ja fanaatilisest ristiusu kaitsmisest, mis koos põhjustavad omapärase rüütlikeisuse — kasakluse — tekkimise. Selle tüübi peamised tunnused on vaprus, hulljulgus ja metsikus, usurüütlus ja eeskujulik seltsimehelikkus, aga vabal ajal muretu prassimine. Kirjeldatakse setš'i elu, kasakate kombeid, temperamenti ja sõjakäike. Siin on tõega isesugust psühholoogiat. Näide sellest, kuidas on inimene võimeline kohanema oludele: tarviduse tulles omandavad passiivsed ja tundelised venelased karmi ning rahutu elutunde ja surmapõlguses jõulise ning hellitamatu hingeelu. Vägevad pildid kasakate sõjakäigult: öö Dubno linna all, lahingud sealsamas, näljast murtud Dubno jm. üllatavad realistliku vaatlikkuse ning asjatundlikkusega ja tõendavad head sisseelamist kujutatavasse aega. Selt mitmekülgselt kujutatud elu ning olude taustalt kerkib Taras Bulbaga eesotsas esile rida individuaalseid tegelasi. Kahekümnepuudane polguülem, kangekaelne ja jämedalt otsekohene Taras on loodud sõjamees, karastatud ja tahtevõimas. Tema ja kogu kasakkonna üheks loosungiks on: kasakas ärgu jännaku naistega. Ta tapab oma käega poja Andri', kes armuigatsusist veetuna läheb vaenlaste poolele. Tarasi heroilises teraskujus peitub algusest peale traagilisuse idu. Isa vääriliseks osutub vanem poeg Ostap, keda ei huvita muu kui sõda ja jooming, kes

selgub nii väljapaistvaks sõduriks, et 22-aastaselt valitakse atamaniks. Noorem poeg seevastu on hingeelult keerukam, tal on ka tundeelu arenenud, mis saabki talle saatuslikuks. Ja viimati nende kurb ja armastav, kuid poegadest alaliselt lahus olev ema, karmi aja valuline vastand südame ning õrnusega. — Intriig ei ole põnev, tegevus liigub rahuliselt ning aeglaselt ja seda pole palju; pikkade kirjelduste tõttu jääb dünaamika väheseks. Gogol on vene kuulsamaid loodusemaaliijaid. Nii kohtame siingi stepiluulet, jõgede, aegade, ööde lõhnavaid pilte ja meeleolusid. Stiil konkreetne ja asjalik, sõnarikas ja värske. Viimistlev hool paistab kõikjalt. Ainult armastuse kujutamisel kaldub autor välja realismist. Tubli teos.

F. Dostojevski' novelli *Väike kangelane* (61, A. Sikkenberg) valik seevastu pole õnnestunud. See on näide kirjastuse ja tõlkija kriitikapuudusest. Kirjaniku kuulus nimi ei kindlusta veel teose väärtust. Suurimadki loojad on noorusaastail ja sageli hiljemini kirjutanud muude vahel üsna nõrku asju. Siin on just tegu ühe tühisema töökesega Dostojevski varasemast toodangust. Ainelt lapse erootilise elu avaldusi. Käsitlusest ilmutab Dostojevski põhilist kalduvust inimese kujutusele ja hingeelulistele probleemidele. Poisikese kaju on veel kuidagi elav ja hurvitav, aga kõik muud tegelased ei paku midagi. Otse imestama paneb teose kompositsioonilõtvus ja proportsioonipuudus, mis lubab autoril pikalt esitada tegelasi, keda jutustises hiljemini ei tarvita. Ulatuslikud otsesed iseloomustused võtavad endi alla tervelt kolmandiku teosest, pealegi on need abitult esitatud ja muutuvad igavaks. Intriig algeline. Ühe sõnaga — palju tooresainet, vähe kunsti. Lisaks ebakirjanduslik ja lohakas keelestiil.

V. Krõmov'it tunneme eelmisest aastakäigust ja tema reisikirju oli juhus juba siis iseloomustada. Need on elavad ja muljerikkad, maitsekad ja värske sulega kirjutatud ning hästi subjektiivsed, mis tõstab nende aktuaalsust. Nii-võrt kui neis ei võeta arutluse alla liiga erialalisi teadmeid nõudvaid küsimusi, köidavad nad igäühte. *Harakiri maalt ja Linn-sfinks* (55 ja 65, A. Kivikas) täiendavad ja jätkavad eelmise aasta kirju. „Harakiri maalt“ toob lisi Jaapani muljetele „Samuraide maalt“, tundudes viimasest huvitavamgi. Ained: linnad ja elukultuur, geišad ja lõbunaised, jumalamüüdid ja usulahud, mikaado ja riigikord, toidud ja kombed, kunst, loodus, šovinism jne. Autori vaatekoht on kriitiline, pilklik ja tihti koguni eitav. Kogukultuuri seisukohalt

hinnatult väidetakse Jaapanis kõik olevat alles poolik, mõjudealune, ühtlusetu; stiilitu segu omapärast ja imitatsiooni.

Hommikumaa vaim jääb meile siiski kaugeks ning võõraks. Lähemad ja aktuaalsemad tunduvad põgusad visandid „Linn-sfinksist“ — kaaasaegselt Londonist. Autor näeb Londonis ja ülepea inglise kultuuris palju positiivset, ta suhtub sellesse otse aupaklikult. Kuigi mõne nähtusega nõus ei olda, suhtutakse sellesse ometi heatahtliku muigega. Krõmov jutustab inglase rahulikust eneseusaldusest, Londoni demokratiseerumisest sõja järel, eeskujulikust politseist, kärratust autosõidust, keerukast rahasüsteemist, inglase *fair play*'st, haruldasest loomaarmastusest, toidu- ja korterikultuurist, niiskest, kuid tervislikust kliimast, noobleist raudteesalongidest, oksjoneist ja inglise vanust ning pärimustega soomustatud äridest. Kõigist maadest eelistaks autor elamiseks Inglismaad, kui seal poleks nii kallis.

Krõmovi reisivisked pole tea-mis väärtuslikud, ei eriti mõtterikkad ega vaimukad. Neil ajakirjanduslikel märkmeil pole mingit kindlat vormi. Mulje järgneb muljele, nii kuid juhtub. Niiviisi on kerge kirjutada, kui ainult on silma, sulge ja asjaarmastust. Neil päevil ilmus „Noor Eesti“ kirjastusel mag. Elsa Enäjärve hästipildistatud teos *Vana rõõmus Inglismaa*, mis siinseid märkmeid täiendades pakub süvenenumat lisa sellest omapärasest rahvast ja maast.

A. J a k o v l e v'i *Hüna vaas* (80, A. Kurlents) toob kolm head novelli praegusest Venest. „Armastuse pärast“ kujutab roima: neid, soovides enesele meest, mürgistab selle abikaasa. Too naiselikult lühimõistuslik intrigant ning roimar annab jutustisele dünaamika. Põnevus ei jäta soovida, keskendus on hea ja elamusmõju kindel. Kolm peakuju elavad ja toimivad isikupäraselt. Nende elust esitatakse valitud tõsiasju, kuid pole märgata silmapaistvamat püüdu süvenemisele. Armastus ses traagilise tundelaadiga novellis esineb väga rõhutatud kujul, mis ei erine milleski kodanlisest armuelust. — „Varane õitseng“ kujutab üliõpilasearmastust. Tegelasteks kaks kehva üliõpilast-toakaaslast ja tunnivõtja neid. Üsna harilik olukord intiimvahekorra algamiseks. Peamõte seisab meeste erinevais iseloomudes ja sellest tingitud suhtumisel armastusse. Armunud tunniandja on puhtsüdamlik ning kujutab noort naiivset armastajat, kaaslane seevastu on ironiseerija, kajastades oma „bioloogilise tarbe“ ideoloogiaga oleviku armastuseprobleemi lahendust Nõukogude-Venes. Ometi ei lahenda autor novelli mitte „bioloogilise tarbe“ sihis, vaid Puškini Tatjana õrna ning

puhta armumängu laadis. Jakovlev jutustab osavalt. Meeldiv novell. — Kui juba eelmises oli pisut humoristlikku varjundit, siis viimane, „Hiina vaas“, areneb täieliseks karikaatuuriks. Teemaks: intelligentsi ja külamehe erinev suhtumine kunstiesemesse. Aineks: kunstiteoste saatuse mõisate ülevõtmisel ja rüüstamisel Venes. Haruldane hiina vaas leiab farvitamist kurginõuna ja alasti marmorkujud hernehirmutistena ning maalide lõuend pükstena. Seda talumatsi puhtpraktilist vaateviisi on kujutatud väga meeldivate kirjanduslike vahenditega. Hõredalt joonistatud tegelasekujusid esineb mitu, aga arusaadavalt pole rõhk siin üksik-tegelastel. — Jakovlev kirjutab loetavaid ja meeldiva elutundega novelle, mille kirjanduslikus väärtuses pole kahtlust.

Tõsise loominguna tuleb käsitada ka A. J. Kuprin'i jutustist *Vedel päike* (93, A. Kurlents). Iseendast fantastiline, kuid haruldase reaalsusetundega teos, milles on tegelased pealegi kõigiti isikulised ning huvitavad. Seega eriti kõrgeid nõudeid rahuldav novell. Lahendus on ühiskondlik, kuid selle vaatekoha omaksvõtte tingib eeskätt armastuseküsimus, mis viib pessimistlikele mõttele kapitalismist, kurnamisest, kõlblast langemisest j. m. Kaks intriigijoont ristlevad: esmalt teaduslike uurimuste organiseerimine ja teostamine päikese valguse tihendamiseks vedelasse olekusse; seda pealiini varjundab ja annab sellele uue suuna armulugu, mis uurimistöö rööpast välja lööb ja selle mõtte väärtusetuks teeb. Viis tegelast: leitaja lord Charberry — „õilsaim inimene inimkonna ajaloos“, Henry Dibble — minajutustaja, lordi abiline, „anglosaksi tõu täiuslik eeskuju“, de Mont Dricque — lordi teine abiline, tubli elektrotehnik ning „abinõudes valimatu naiste hingede vallutaja“, leedi Charberry — noorepoolne proua, kes põgeneb naiste võrgutajaga, advokaat Niderstone — lordi sõber, kitsarinnaline eriteadlane ning laiahaardeline idealist ühtlasi. Pea-tegevuskoht — Ecuadori mäestik Lõuna-Ameerikas, aeg — möödunud sajandi lõpp. Kuprin on siin käsitelnud puhtaid inglise tüüpe ja aimestikku, pealegi ilmse sümpaatiaga ja nähtavasti õnnestunult. Ta stiil on täppis, tihe ja asjatundlikult kindlakäeline. Ta teadmuste rohkus erialalises küsimuses ja siiras kujutamine veenab sedavõrt, et tundub, nagu polekski küsimuses fantastika. Autor selgub heaks inimesetundjaks, rõhutades sel alal intuiitivset tunnetust.

Viimasena A. Grin: *Sunnitööline* (97, A. Kurlents) — pikem psühholoogiline novell. Peategelaseks põgenev sun-

nitööline, kes istunud kaks aastat vanglas süd ametu naise pärast, keda ta meeletult armastas ja kes avatles ta vargusele. Sellest ta ääretu viha naissoole: äärmusisse kalduva iseloomuna mõistab ta ühe juhu põhjal hukka kogu sugupoole. Naised olevat väiklased, valelikud, albid, kiitlejad, metsikud, ahned, materialistid ja piiratud silmaringiga, sest kõik neis on pöördud sugutungile; kui mees on loov, siis naine hävitav algus. Kuid tutvumine põgenemisteedekonnal noore tütarlapselga, kellega koos ta peale laevaõnnetust jõel satub jätkama teekonda lähemasse linna, õpetab talle teist. See on talle hoopis uus naisetiüp: naise puudusi mõistev ja tauniv, kuid vapralt selle voorusi õigustamata alahinnangu vastu kaitsev, otsekohene ja aus, kes teda inimlikult avitab ja toetab, temas tagaotsitavat sunnitöölist tundes ta ometi kaks korda otsustaval viivul päästab kinnivõtjaist, sest et ei pea ta tegu süüks. Veendunud naistevihkaja armub veel sama sõidu kestel tüdrukusse, ja välismaale pääsenud — abielluvad nad. Nii küsimuse asetusest, kujudest kui ehitusest puhub vastu värskus. Hoolikaid ja nauditavaid varjundeid on nähtud peategelaste hingeelus. Ka kaks kõrvalkuju — kalur ja kütt — omavad kindlaid kontuure. Puudub lähem kohaline ja ajaline lokalisatsioon — inimesed on antud ainult nende ühiskondliku kuuluvuse ja kutsega. Säästliku vormi tõttu puudub iga ballast. Sunnitöölise põgene-mise närvitsev seisukord toob teosesse küllaldaselt rahutut ärevust.

Jakovlev ja Grin tõestavad, et praeguses Venes pole looming sugugi madala tasemega ja et seal pole ainult tendentskirjandust. Vene valik ses aastakäigus rahuldab enamikus kõrgemaid kui keskmisi nõudeid.

6.

Vahva sõduri Švejgi seikluste merimadu ulatub kaheksa numbriga ka kõnealusesse aastakäiku. Hašeki seltsimees K. Vaněk viib selle veninud asja viimaks ometi lõpule. Uusi tšehhe aastakäik ei avasta.

Vaněk arendab Švejgi juhtumusi senises vaimus. On raske öelda, kas lõpp on palju nõrgem algusest, sest viimasele tuleb kasuks uudsus, esimesele aga kahjuks väsitav pikkus ja varieeruv kordumine, mis nüristab lugejat. Selles peitub seesuguste romaan-kroonikate kunstiline nõrkus: neil puudub pidevalt astmestuv, haripunkti tõusev ja sõlme lahendav intriig, mis alatasa erutaks lugeja huvi. Praegune romaan ei sisalda valjult organiseerivat ideed. Seepärast siis näeme suurte

tõus-mõõnade ja haripunkti asemel ainult tasakesi virvendavat voolamist. Romaan võiks lõppeda millal tahes, sellest võiks välja jätta kui palju episoodide tahes, — see ei rikuks nimetamisväärselt ta tervikut. Kui siis ühelt poolt niisugune ehituse-põhimõte, sündmuste lükkimine pidevama korrastamiseta, tundub vaba ja kerge, siis teiselt poolt on see rahuldava tulemuse saamiseks ometi eriti nõudlik ja vastutusriikas: autoril puudub üks mõjusamaid pinevusetõste vahendeid, ta peab lugejat kaasa tõmbama ainuüksi tegelasekujude ja jutustamisosavusega. Neid mõlemaid on siin tõepoolest, siiski on romaani lõpuni lugemine vististi suuremale hulgale pisut tüütav.

Švejki jääb lõpuni omapäraseks ja läbilöövaks tüübiks ja ta võetakse pärast sõja lõppemist kodumaale jõudmisel kangelasena vastu. Kirjeldused sõjaaegsest Venest on tõega elavad, küllastatud iseloomustavaist tähelepanekuist, mis projitseerunud karikaturisti võrkkilele. Kõige hea juures on ometi mõlemal autoril, eriti aga Vanëkil, pisut puudu kirjanduslikku maitset. Naturalistlikule ainele pole leidunud kujundajais täisküpsi stiilipersonaalsusi. Et teosel puudub ka palju kunstikavatsuslikust tihendusest ja viimistlusest, tuleb teost ikkagi tunnustada tunduvate talengutega. Autorid panevad küll nägema ja mõistma, aga nad ei suuda panna küllalt kaasa tundma kujutatavale määratule inimlikule tragöödiale resp. komöödiale. Sisendatav tundeastmestik on õigupoolest kaunis kitsas ja tundelaad seega võrdlemisi ühetaoline. Autorid ei tundu olevat küllalt suured isiksused, et ainest kõrgemal seistes suudaksid inimlikult lähedale tuua nii elu kurbloomuse kui veidruse. Nende huumor pole kõige ehtsam, ei ilmsemalt sügav ega soe, vaid jahedavõitu ja koomikale lähenev.

Kuid igal juhul ja eriti teadlikule lugejale leidub siit rikkalikku maitsemisvara — tüüpides, olukorras, anekdootides, ajajärgu elutundes, elamuis ja mõttevälgatusis. Vaimukuse poolest pole see teos kaugeltki kehvemaid. Sõduritüübina jääb Švejki ja sõjaromaanina ta seiklused üheks silmapaistvamaks saavutiseks. Kuigi ebaküps, särab see kui imeliste ja kalliste metallide ja kivide konglomeraat, mis kisub otsima ja mõistma ta rikkalikke väärtosiseid.

Teosest lähemalt Lub'i 1928. a. ülevaates, „E. Kirj.“ 1929.

7.

Esmakordselt leiame Lub'is poola kirjandust: VI. St. Reymont'i väikese valiku *Kaebealune nr. 437* (60, A.

Roose) — kaks õige elavat maanovelli Saksa okupatsiooni aegsest Poolast. Niminovell, masendav ja traagiline lõpp-lahenduselt, koondab endas raske kompleksi välisolusid (okupatsioon, sundvõtmised, trahvid, õiglusetus ja sõdurite toorus) ja perekondliku ning isikliku elu tõsiasju (lapseootus, rahvuslik viha, isiklikud tulunduslikud huvid, temperament jm.). Isik ja perekond purunevad sõjahärrade jõu vastu, kuid isik müüb end kallilt, maksab kätte ja sureb kangelasena. Novelli läbib tugev šovinism, viha sakslaste vastu. Selle rõhutamiseks põimitakse sündmustikku kerjus-pögenikkude sünge jutustis. Ka isikulises avaiduskujus ilmestuvad tugevad kired, alistamatus, kättemaksujanu. Mehe surmas à la Bernhard Riives peegeldub rahvuslik heroism. — Teises, lühemas jutustises „Künd“ kujutatakse sõja jalus laastatud külakonna elu, kus lehmad, naised ja lapsed rakendatakse adra ette põldu kündma. Jutustises puudub int-riig, see on üks ainus kujukas ja elav pilt: peatutakse vii-vuks seesuguse künduri man ja kuulatakse juhi ning „veo-loomade“ vestmist ja kaeblemist. — Reymont tunneb ees-kujulikult maaelu. Ta kujutus on säästlik, väljendus ak-tiivne, ses sisaldub tugevat sisemist paatost, ometi on see tõsirealistlik ja jõuliselt vaatlik.

8.

Suguvendi Ungarist esindab noor kirjanik Lajos Zilahy väikese meeldiva harvakoelise ja -tähelise ro-maaniga *Minu vaar-isa armastus* (84/85, A. Murakin), mida tuleks pidada pigemini küll novelliks või jutusti-seks, sest see kujutab ühe inimese elu pöördelist sünd-must, olgugi et jäetakse mõnel leheküljel ruumi ka pea-tegelase mõninga varema eluloo-sündmuse esitamiseks, pa-kutakse ajajärgu tausta ning kõnendatakse mõne reaga ta pärastist elukäiku. Lisaks on ka tegelaste arv ja vastas-tikune asetus novellistlik. Peategelast, kutselist sõjameest-ohvitseri, kujutatakse kui inimest ta kesksete loomusun-dide ja tunnetega: armastus, edasikeste-tung (sõjasurma aimuse- ja kartuse-meeleoludega vastandatult), orblikkus, sõbratarvidus. Kutseline seos rõhutab veel enam neid ja muid inimlikke külgi. Ilmekat isikupärast elu omab ka ta teener Mihály — vana ustava ohvitseriteenri meeldiv ja kan-gelaslik kuju. Seevastu ei saavuta vaar-isa armsam, rikka viina-aia omaniku tütar Terezia küllaldast reljeefsust. Ju-tustises on valitsemas aeglane ja rahulik rütm, tasane sise-mine lüürika ja soojus. See tempo aeglus ei lase tekkida

väga kaasakiskuvad sündmuse- ega elamusepõnevust. Jutustis kujutab aega 18. sajandi lõpult; seepärast on hoolsat rõhku pandud vastavale stiliseeringule, mis on õnnestunud hästi nii olustiku, elutunde kui sõnastiku poolest. Autori stiil ilmutab meeldivaid ja lubavaid omadusi, olles eeskujulikult vaatlik, pakkudes hoolega valitud sündmust, pilte, esemeid ja esitades seda kõike tihedalt ning varjundlikult. See tõestab autori selget ja jõulist nägemust. Tõsisest kunstikavatsusest lähtuv kujundamispuue ja usaldatav stiilimeel kindlustavad autorile tugeva poolehoiu. Isikupärane ja varjundlik sõnastusestiil asetab tõlkijale suuri raskusi, millised A. Murakin on lahendanud imesteldava leidlikkusega.

9.

Soome viimaste aastate tõlgetes tundub kunstilist alaealisust. See kirjandus ta praegusel arenemisastmel ei suuda meid nähtavasti enam oma saavutistega üllatada. Vähemalt Lub'i kõnesoleva aastakäigu kumbki autor ei ärata ega eruta esteetiliselt meelt.

Hilja Valtonen'i jutustise *Ära hõiska enne õhtut* (62 ja 63, A. Karuste) moraal väljendub juba pealkirjas. Peategelasiks: kontoripreili Varpu Vapaa ja kontoriülem mag. Äyrämö. Õige suhtumisviisi leidmiseks mainigem, et jutustis on neiu Varpu päevik, mille see peale vahekorra katkemist saadab Äyrämöle. Seega raamjutustisega kompositsioon, kirjutatud minavormis ja vaadeldud Varpu Vapaa silmaga, kes värske ja sädeleva temperamendiga annab kõigele värvi. Ta on väike ja ilus kuldjuukseline ning sihvakas tüdruk, uhke, hakkaja ja originaalne, suudab naerda läbi pisarate, peab häbiiks näidata enese nõrkusi, tundeid ning päritolu, on bravuurne ja trotsiv. Vastasmängija Äyrämö on suuris joonis samalaadne — võitma harjunud naistelemmik, uhke ja ilus. Nad armastavad ja piinlevad, kuid salgavad. Ja kui lõpuks õnnetus Äyrämöga nad avameelsusele viib, siis purustab saatuslik sattumus nende leppejõudnud õnne. Jutustises tajume üsna siledat ja loomulikku arendust. Sündmustikul on peamiselt kaks ruumilist peatuskohta: Varpu kodukoht ja ta teenistusekoht Siirila paberivabrikus. Ajaline ulatus — minajutustaja 26. eluaastani. Tegelased esinevad päris värsketena. Mainime neist veel Äyrämö esimest naist, vaikset ja hella Satu't, kelle „süda nagu kallis peegel“, mis purunebki noorelt, ja ta teist naist, kerglast ja tühist tuisupead

Aina-Siviä't ning Varpu kosijat insener Leimu't. Neis igaühes on rida iseloomulisi hingeelu-jooni, ometi liiga väliselt nähtuid. Pärisevõtluse annab jutustisele imevärske ja üle-meelik elutunne, heatujuline sõnastusestiil ja paigutine tabav, surutud ning hoogus dialoog. Minajutustaja näitab ennast kui kenakest nimestetundjat, on eluline, kainepeane, ilma halemeelse unistuslikkuseta. Armastavad, kuid uhketena seda salgavad tegelased tuletavad meelde Hamsun'it. Lugemiseks päris kena jutustis, ometi pole siin tegemist kesteab kui väärtusliku loominguga. Jääb mulje kergest ja tsipake banaalsest kunstist, mida põhjustab eeskätt peategelase bravuurne eneseimetlus. Ja ülepea selline stiililaad (nii värskest-meeldiv kui ta ka tundub), kui see on üldtooniks, halvab tõsist elamust või ei lase seda tekkidagi, olles ühtlasi heaks maskiks, millega varjata teose pealiskaudsust ja sisukehvust. Nii jääb see jutustis meeldivamat liiki aja-veetekirjanduse tasemele.

Samuti sõnastusevärskusele ja jutustuseoskusele tuginevad Viljo Kajo jutustistekogud *Päike, kuu ja valge hobune* ja *Ollikaise õnnis lõpp* (99 ja 102, A. Rahkama), kuid jäävad veelgi madalamale tasapinnale. Esimese kogu jutukeste, õigem anekdootide tunnuseks on pikantne *pointe*, mis tundub siin kohati üle kunstis kohase raja läinud olevat ega mõju enam esteetiliselt. Enamik neist on tõega heatujulise huumoriga hästi jutustatud ja kergesti loetav. Näit. juba niminovell. Need on midagi Boccaccio „Decamerone“ või Schnitzler'i „Ringmängu“ taolist. Grotesksed ja visandlikud. Neis on harilikult 2—3 tegelast, nii kuis rõhk peabki olema iseloomulikul tegelasel, kuid karakteriseerivad värvid on sageli päris vesised. Tegelasekujude poolest ja sedamööda ka üldse õnnestunud üheksast tunduvad „Endine neitsi“, „Kavatsus“ ja „Nocturne“.

Teises kogus on lood pisut pikemad, üldarv kuus. Aga ka laad on teine: puudub pikantsus ja imekombel igasugune *pointe*, toon on tõsisem ja huumor tagasihoidlikum. Autor omab psühholoogilist silma, kuid ei küüni sügavale. Käändekoha puudumine faabulas teeb nad jõuetuks. Pea-rõhk siingi tüüpidel: tütre mehelesaamast õnnelik kingseppviinanäina, pehme pastor ristsepeol, laisk söömar-peremees, rätsepate ja kingseppade antagonism jm. Selle kogu juttudest näib muudest üle ulatuvat söömarikuju „Isa ainus poeg“. — Esimene kogu tundub paremana. Sel on rohkem rakkivaid stiilprintsipi, mis käsitlusviisi põhjendavad ja õigustavad: 1. seksuaalne ainek ja pikantne *pointe*,

2. groteskne kujundusestiil, 3. humoristlik-rahvalik ja värske keeletarvitus. Teine kogu on tõsisem, kuid sellelt nõutakse juba rohkem, kusjuures enam kui esimeses ilmsiks tuleb, et värske sõnastusega ei looda veel teoseid, kui ained on väikesed, käsitlus pealiskaudne, inimkujud hõredad ja inimlik sisu vähene.

Nii Valtonen kui Kojo pakuvad väga loetavat ja värsket jutuvara, aga nende voorused piirduvad ka ainult sellega. Läänud aasta soomeline valik poole vähema lehekülgede arvuga oli soliidsem.

10.

Skandinaavia kirjandus murrab visalt teed meie keelde. Eriti taani oma. Põhjuseks peamiselt keeleoskamatus. Aastakäigus esinevad nii rootslased kui norralased kumbki ühe autoriga, kuna taanlasilt pole Lub'is senini ilmunud ainustki nime.

Rootsi kirjandusest antakse valik V. v. Heydenstami novelle *Karl XII* (92, E. Raudsepp): tsükkel jutustisi Rootsi Raudpeast. Kronoloogiline järjekord taotleb kaasaammumist Karl XII isiku arenguga. Meile, Rootsi ajaloos vohikuile, ei paku „Trooniennataja“ — ka muidu kõige vähem mõjuv novell — kõneväärt elamust. See kujutab äsja troonile astunud 16-aastast kuningat, fäis hellitatud enesetunnet, isemeelikust, küpsemisea tujukust, noormeest, kes peab joominguid, purustab kodanikkude aknaid ja raiub lossis vasikatel päid. Siin antakse temast eriti üks tunnus: külmus naistele, erootilise ja seksuaalse huvi täielik puudumine, ehkki armastab pikantsusi. — „Hilissuve mängul“ on vähe otseseid sidemeid Karl XII-ga. Enam mööda minnes esitatakse teda 18-aastasena esimesel sõjakäigul Holsteinis ja lisatakse niiviisi mõningaid uus jooni. Jutustise peasisu toob seekord kuningast sõltuva noore maa-aadliku sõjasurmas lõppeva saatuse perekondlikkude ja armastussuhte taustal. Ei või öelda, et need kaks novelli oleksid mõjuvad, kuigi nad on stiililt tublid.

Hoopis mõjukamateks seevastu kasvavad viimased kaks jutustist, mis esitavad Karl XII sõjakäigul Venes ja annavad ka hoopis rikkalikumalt ainet ta inimliku olemuse rekonstrueerimiseks. „Kindlustatud majas“ kujutatakse kuningat hulljulgel seiklusel kasakate seas ning lipniku ustavust, kes kuninga käsul vahil seistes külmub kõvaks, kuid ei lahku postilt. See novell avab meheas kuninga põhilised iseloomu-

jooned: lihtsuse, riskihimu, ebahariliku tahtemäära, isemeelikuse (teeb ikka vastupidi nõuandeile), tugeva auahnuse, kõike kaalule paneva sõnapidavuse, ülbe rahvusliku enesetunde. Ta omab seletamatut mõju hulkadele ja paneb sõdurid rõõmuga surema enese eest. — Veel enam avab Karl XII-ndat kui inimest viimne, näiliselt parim novell „Poltava“: kuulsale lahingule valmistumise, selle käigu ja tulemuse kujutus. Kuningas esineb siin isemeeliku õnnemängijana, kes teistele eeskujuks astub vaenlase kuulirahe alla, öeldes pidavat sooritama just seda, mis on erandlik, — ainult sellest tulevat au ja kuulsust. Ta usub enese olevat jumala väljavalitud kaitsealuse. — Kõnealune kogu toob tuntud Karl XII meile inimesena väga lähedale. Näeme siit, millised hingeelulised osised määrasid ta tegevuse ja elu. Nende seas on inimlikult arusaadava lisaks midagi arusaamatut, müstilist: ta seletamatu mõju massidele, milles peitub ta ennekuulmatu edu saladus. Selle võrra, et autor ei suuda ega taha kuninga haruldast olemust lihtelementidele tagasi viia, tuleb novellidesse ülereaalset, kalduvust nõrgalt ideaalida.

11.

H a m s u n 'i hele ja tujukas romantika jõuab vahenditult meieni liiga suure hilistumisega ja ajal, mil puudub küllaldast mõistmist ning huvi seesugusele elutundele. Pealegi pole *Tuisupea* (95 ja 96, J. Järv) kes-teab mis meistriteos, kuigi see näiliselt visandlikuski teoses sisaldub õige rikkalikke väärtusi. Kõige pealt tajume vaba ja lihtsa jutustamise tulemusena rea imesteldava kergusega loodud häid kujusid: Rolandsen, van Loos, pastor ja ta proua, Enok. Vähem ilmet saavad Makk ja Elise. Hamsun romantikuna pole ometi üldistaja ega udune, vaid egotsentrikuna terav individualist. Sellest tuleb, et ta huvi keskendub inimesele, ja vähemalt oma lemmiktüübi ulatuses tõestab autor enese peeneks inimesetundjaks. Hamsuni unistavad tegelased pole passiivsed, saamatud ega eluvõõrad. Nad on terved, võimsate meelte ja tungidega ja tugevalt vitaalsed. Nad pole mingid elus allajääjad, vaid üleolijad, võitjad, täis valitsemistahet ja isemeelsust. Juba nende suur isekus tingib selle, mis teissuguse osaga ei lepikski. Nii too *tuisupea* Rolandsen — kehaliselt suur ja hiiglajõuline; peamiste vaimliste omadustena alistamatus ja uhkus, mis tingib ekstravagantsusi, vastuoksusi, salgamisi, salatud kannatusi; väga pingusliku erootikaga, ühtlasi aga väga silmapaistvate mõistuslike harrastustega, olles

uurija ja leiutaja. Ta vaimline amplituud on imelai, ta hingeline olemus erakordselt rikas ja jõuküllane, näib vähenõudlikuna, iseärakuna ja ebamõistlikuna, ometi on ta kaugelt üle oma ümbrusest, mida näitab viimati ka tegelikult. Nii on ta lõppude lõpuks õige jaatav tüüp — loov, avar, uudne, vaba konventsioonest ja väikekodanlusest, sellisena värske ja meeldiv. Hamsuni seiklevad tegelased pole alati kaugeltki nii avarad ega mitmekülgsed. Muudest .kujudest kõidavad uuduse ja erakordsusega pastoriproua ja heakohtlane majapidajanna van Loos. — Olgugi jutustise intriig üsna lõtv ja ilmutagugi jutustis hoolikama viimistluse puudust, jääb ta rikkaks ja köitvaks teoseks, värseks inimkujudelt, omapäraseks elutundelt ning teravalt isikupäraseks stiililt.

12.

On loomulik, et hinnang üldse ja eriti käesoleva ajakirja veergudel tohib olla ainuüksi puhtkirjanduslik: ainus lubatav on väärtkirjandus, kõik muu on kurjast. Soovivad kirjastused, et neid tõsiselt võetaks ja usaldataks, hoidugu nad kahtlastest kompromissidest ja näidaku, et neil on kunstilisi põhimõtteid. Meie pole nii jõukad, et suudaksime kirjastada rahvusvahelist rämpsu või kolmanda järgu jutukirjandust. See kahtlane äri tasuks end hiljemini vaimliselt kätte. Saame praegusel majanduslikul ajal aru osanikkude dividendi-isust, kuid tahaksime loota, et viimasega koos meie kultuursemate kirjastuste vaimlist idealismi ära ei õgita.

Kui teha kokkuvõtet, siis rahuldavad 1929. a. Lub'is järgmised autorid õige nõudlikkugi lugejat: Conrad, London, Mérimée, Maupassant, Zola, About, Zweig, Hoffmann; Schnitzler, Binding, Gogol, Jakovlev, Kuprin, Grin, Reymont, Zilahy, Heydenstam, Hamsun jt. — Keskpärasemale tasemele jäävad juba: Strobl, Flex, Berting, Hesse, Dostojevski, Krõmov, Valtonen, Kojo. Ja üsna ebakirjanduslikuks osutus Lowell.

Igatahes ligi kolmandik numbreist oleks võinud ilusasti ära jääda ja asendatud olla valitumaga. On tehtud kompromissi, ometi lugejate seas silmapaistvamat edu saavutamata. Siiski näitab nõrkade ja keskpärase teoste vaatlus, et siin vist tegu pole niivõrt teadliku kirjastusepolitikaga kui valiku juhulisusega. Nähtavasti puudub kirjastajal kindlam kava ja ühtlasi näib tal puudu olevat arvustusvõimest. Selle asemel, et soovitatavad teosed ära märkida ja tõlkida anda, koostatakse seeria eeskätt väljastsaadetavast kaastööst, millest jääb kogu

sarjale juhulisuse ilme. Valiku ja ettepanekute tegemise tõlkijate hooleks jätmine ei või juba sellepärast anda head tulemust, et tõlkijad on enamikus kirjanduslikud võhikud, kelle arvustusvõime on mõnikord imesteldavalt nõrk, mida on näha ka sissejuhatustest: enamik ei oska pakutava teose kohta isikulisemat ega tihti üldse mingit seisukohta võtta. Ja mis iseäranis võõrastav: iga kirjastuse juures on ammuigi ametis korrektorid, kes valvavad õigekeelsuse järele, aga enamik meie kirjastajaid näib alles arvamisel olevat, et kirjanduslikeks hindajaiks ja tõlkekriitikeiks pole tarvis stiliste ega esteetilise eriharidusega isikuid, vaid seks kõlbab iga üldharidusega inimene või filoloog või koguni kommersant. Ka „Looduse“ juures, nagu eelnenud tähelepanekuist selgub, ei näi selle poolest kõik korras olevat. Asjatundjatega senini parimini varustatud on E. Kirjanduse Selts.

Nüüd pisut arvustikku. 1929. aastakäigu 52 andest langetatakse inglastele 7, ameeriklastele 3, prantslasile 8, sakslasile 8, venelasile 8, tšehhidele 8, poolakaile 1, soomlasile 4, ungarlasile 2, rootslasile 1, norralasile 2. Seega 11 maad ja 10 keelt. Rahvatõugude järele: germaani rahvailt (ingl., saksl., ameerikl., skandin.) — 21, slaavlasilt (venel., tšehhid, poolakad) — 17, romaanlasilt (prantsl.) — 8, soomeugrila-silt — 6. — Väärtuselt on parim prantsuse valik, siis vene, saksa, ameerika jt. — Euroopa maist on Lub'is senini esindamata Itaalia, Hispaania, Portugal, Šveits, Belgia, Holland, Taani, Rumeenia, Kreeka, Leedu jt. — Kokku esineb aastakäigus 30 autorit. Algupärandeid ses aastakäigus ei ole. — Kirjandusliigi järele: 4 romaani (About, Lowell, Hašek, Zilahy), 3 pikemat jutustist (Valtonen, Gogol, Hamsun), 82 novelli või miniatüüri ja 2 raamatut reisikirjeldusi; draama, lüürika ja värsivormiline eepika puuduvad. Kavatsatud peamiselt novellivalikuks, tundub teises aastakäigus siiski suurenevat kalduvust pikema vormi poole. — Stiililaadilt on umbes $\frac{2}{3}$ realistlikke, ülejäänud pakuvad mitmesuguste varjunditega romantikat. Tervelt 18 numbrit (s. o. üle kolmandiku) on humoristlikke teoseid, fantastikat 1, müstikat 3 numbrit. — Ajaliselt: läinud sajandilt 15, maailmasõja eelkümneelt 7, maailmasõja järelt 30 numbrit, seega enamik kaasaegset.

Huvitav oleks arvustiku valgustusel küsitella lugejate huvi ja teoste kirjandusliku väärtuse suhet. Kui valmistada kirjastajalt saadud täpsail andmeil joonkava, areneb see numbrite järjekorras järgmiselt: „Duellist“ (53) „Tamangole“ (54) on umbes 100-eksemplariline laskumine.

Viimaselt „Harakiri maale“ (55) järgneb väike tõus. Krõmov'i kerge reisiveste vastu tuntakse nähtavasti huvi. „Nülitud käsi“ (56) toob jälle languse. Siis järgneb „Švejgi“ tõttu (57 ja 58) hüppeline tõus ja kohe selle järele Stevenson'i puhul (59) veel järsem langus. Edasi läheb joon Reymont'i (60) ja Dostojevski' (61) man veel nõrgalt alla, et Valtonen'i juures (62, 63) jälle tunduvalt tõusta. „Merikuradi“ I anne (64) jääb „Ära hõiska'le“ alla. Üsna järsu allaminekuga järgneb Krõmov'i teine kogu (65). Tuleb jälle tunduv tõus „Švejgi“ kohal (66/67), langus Gogol'i (68/69) puhul, lisalangus Zweig'i (70) ja veel pisut Hoffmann'i (71) juures. „Merikurat“ II (72/73) suudab pisut tõusta. Schnitzler (74) langeb jälle. Švejgi kahe järgneva kaksiknumbri (75/76, 77/78) tõus pole enam nii silmapais- tev. Neilt Zola'le (79) on allaminek õige tunduv. Jakovlev (80) laskub veelgi. „Merikurat“ III (81/82) jääb Jakovlev'i tasemele. Flex (83) vajub veelgi pisut. Zilahy (84/85) püsib Flex'iga ühel pinnal. Siis toob „Riivatu nunn“ (86, pealkirja tõttu?!) pisut tõusu. „Poksija Tom King“ (87) kerkib veel nõksuvõrra. About I (88/89) püsib samal tasapinnal, aga teine kaksiknumber (90/91) läheb pisut alla ja sellele järgneb nõrgalt allakäiv rida: Heyden- stam (92), Kuprin (93), Berting (94). Siis pisuke tõus „Tuisupea“ I (95) kohal, „Tuisupea“ II (96) aga laskub uuesti, samuti Grin (97). Edasi vaevaltmärgatav tõus J. London'i puhul (98). Kojo I (99) püsib. Binding (100) libiseb vähekese. Hesse (101), Kojo II (102), London (103) ja Farrère (104) jäävad Binding'u tasemele. Üldine tendents on aeglaselt laskuv.

Lub'ile on kujunenud enam-vähem kindel lugejate ring; seepärast pole arvudes suuri kõikumusi. Kuid just seepärast näitab iga väiksem tõus (seda enam, et tendents on laskuv) vabatahtlikku huvi. Tõusuilmet kohtasime järgmiste teoste man: Krõmov „Harakiri maalt“, kõik „Švejgi seikluste“ anded, Valtonen'i „Ära hõiska“, „Merikurat“ II, Strobl'i „Riivatu nunn“, J. Londoni 3 kogu, About' „Mägede kunin- gas“ I ja Hamsun'i „Tuisupea“ I.

Peab küll kahjuks sedastama, et kõrgkohad lugejate ar- vus ühtivad enamasti madalkohtadega kirjanduslikus hin- nangus, London, About ja Hamsun ehk välja arvatud. Ja teiselt poolt: just parimad (Zola, Zweig jne.) asuvad sügav- kohis. Ometi ei või kuidagi öelda, et aastakäigu parimad (Maupassant, Zola, Conrad, Reymont, About jne.) oleksid rask-loetavad. Just keskpärased jätavad ka loetavuse mõttes

puudu (Farrère, Dostojevski, Flex, Hesse jt.). Tõusuilme eelloendatud teoste man näib osalt põhjustatud olevat nõudmisest pikemate teoste järele.

Ühele isikule ülejõuliseks osutuks tõlgete lähem taatus, kuigi see oleks väga tarvilik töö. Võin seepärast kõnelda ainult stiilimuljest.

Esineb tervelt 25 tõlkijat, enamik ühe numbriga, üksikud seevastu rohkematega: nii B. Linde 8 nr., A. Känd 7, A. Andur 4, Kivikas, Kangilaski ja Kurlents à 3 ja mõned à 2. Neist esinevad ainult 9 ka eelmisel aastal. Kes on parimad? — Meeldivad olid tajuda A. Adson'i stiilikindlus ja hoolikus, R. Janno' hingestatud sõnastus, A. Murakin'i loov keeleand ja varjundirikkus, A. Kurlents'i painduvus erinevate elamulaadide järele, A. Kännu värskus (liialdab ainult inglisekeelsete mereoskussõnade tarvitamisel), H. Kivisepa stiilimaitse, T. Kaurits'a vapper jõukatsumine Binding'u isikupärase väljendusega. Niisama meeldivad tundusid ka A. Kivika, B. Linde', A. Andru, A. Rahkama', A. Roose', R. Sirge'; A. Asplij. m. t. tõlked.

Vastuvaidlematult on kirjanikud ja esteetilised asjaarmastajad parimad tõlkijad (Adson, Janno, Murakin, Kurlents j. t.), sest nad tõlgivad järeelloojatena, mitte filoloogidena. Seepärast ei jõua küllalt rõhutada: stilistid tõlkimistööle, maha käperdavad käsitöölised! Tõlkimine peab tõusma tõsise kirjandusliku töö astmele, sissetundvaks uuestiloomiseks ega olema hooletuks kõrvalteenistuseks. Mõnigi Lub'i tõlgetest tundub kuiv ja surnud. Filoloogilist (pro esteetilis- ning elamuslikku) tõlgendamist leidub liiga ohtralt. Kirjastus näib küll hoolitsevat loetavuse eest, kuid tundesisu aurab tihti mõistelise põuakuivuse käes. Mõne üsna korraliku tõlkija man jälle tundub eelmiste numbritega võrreldes šabloonil väljendusvahendeis ja mitteküllaldast kohanemist autori iselaadiga. Kuid teiselt poolt — selle tõlkijatejõugu seas on meistrite kõrval rida algajaid, kel eeldusi heaks tõlkijaks. Ja näib, et tõlkimisel hakkab juba olema nõudeid ja pärimusi. Vähemalt mõistelistki täpsust juba taotellakse ja taadeldakse. Üldiselt Lub'i tõlgete kesktaase rahuldab.

Sissejuhatavad märkmed on ses aastakäigus ülesandele hoopis vastavamad, kuigi leidub seas veelgi võrdlemisi palju kirjanduslugudest välja kirjutatud kuivi elulookavandeid. Kuid püütakse juba üsna tihti anda tõlgitava teose enese esteetilis-kriitilist hinnangut, s. o. juhatust, kuidas lugejal teosele tuleks läheneda, või püütakse kirjaniku stiililaadi ja probleeme laiemas seoses iseloomustada. Arvuliselt: Ilma

juhatusest on ainult üksikud. Kümneks antakse kuiv elulooline andmestik. Ja paariskümnes leidub lühemat või pikemat sõnavõttu pakutava teose kohta. Mõnedes nähtub püüet isikulisema suhte loomiseks autori ja selle teostega, eriti A. Kurlentsil. Puhtalt esteetilist seisukohavõttu leidub siiski ainult mõningail, nii A. Kivikal (Hoffmann), E. Raudsepal (Heydenstam), T. Kaurits'al (Binding).

Lub'i esilehel, nagu kõigis raamatuis, teatatakse autor, pealkiri, tõlkija, kirjastaja, trükikoda, aastaarv. Need on tarvilikud bibliograafilised andmed. Kuid sellele lisaks figureerib seal visalt veel: „K.-ü. „Looduse“ korrektor H. P ü r k o p“. Et Lub ju silmanähtavalt *Õigekeelsuse sõnaraamatu* alusel seisab, on korrektor tehniline tööjõud. Miks ei leidu seal ladujate, murdjate, laialisaatjate või ärijuhi nimesid? Või paberi- ning trükimustavabrikute aadresse? See ei ole järjekindel. Aga üldsust ega vist ka raamatuteadust need tehnilised üksikasjad ei huvita, selle asemel huvitaks küll, kui teosele märgitaks trükiarv.

Kui lõpuks küsime: milline peaks olema meie suhtumine Lubi sarjale? — siis kõigele vaatamata ei või keelda täit tunnustust senitehtud tööle. Väljaanne kõneleb tõsisest asjaharrastusest. Valik pole küll klassiline, kuid ikkagi rahvusvahelise tasemega ja tunnustusväärne. Ka tõlked on ühed paremad Eestis. Hind seejuures imeodav: üle 3000 lk. tihedat teksti ainult 12 krooni eest koju kätte! Kuid seas on niisuguseid kirjanduspalu, mille rahaväärtust hindaks vähemalt kümnekordseks. Esimese aastakäiguga võrreldes on tasapind püsinud. Kahe aastaga on kättesaadavaks tehtud silmapaistev kogu valitud maailmakirjandust. Kirjandusesõprade soov võiks olla ainult see, et meeldivalt alustatud sari mitte ei katkeks, vaid taotleks veelgi kõrgemaid peamääri. Aga see nõuab tegusid ka nende poolt. On kuulda, et lugejaskond vähenevat, et Lub nõudvat juurdemaksu. Meie väikese rahvaarvu man on tõesti raske väärtuslikke seeriaid tasuvalt välja anda. Arvan nägevat senise 2 aasta põhjal kirjastuse poolt head tahet sarja võimalikult kõrgel tasapinnal hoida ega näe esinevat silmatorkavaid puhtärilisi tendentse, nii et usaldust kirjastuse vastu peaks olema. On siis lugejaskonna, kirjandusesõprade endi otsustada, kas Lub langeb või püsib. Ükskõik, ilmugu ta novelli- või romanisarjana või meelsamini segi, ta peaks püsima, ta katkemine tähendaks suurt kirjanduslikku ja kultuurilist kahju.

(Lõpp)

August Palm.

Kirjanduslik ülevaade.

August Strindberg: Üksi. Tõlkinud A. Lemberg. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus. 1929. 90 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Võimsa sulega rootsi originaalne kirjamees August Strindberg (1849—1912) algas oma kirjanduslikku tegevust võrdlemisi vaikselt toonis. Aga peagi kaldus kirjaniku terav sulg satiiri, mis pani värisema vanugi autoriteete. Ometi oli sõnasangari satiiri peaobjektiks naine valitud. Strindberg ütleb ise, et ta on käinud läbi palju põrguid. Nähtavasti sealt on ta toonud kaasa kummalise olendi — naise. Naine — see on põrguline, kes omab suurt mõju mehe üle; naise-istetus on ühiskonnale kahjulik. Naine on mõnikord selle haiglaselt originaalse „murtud südame“ käsitluses nagu apokalüptiline ime, kes teeb oma ammutamatu imejõuga ainult kurja („En dåres försvarstal“, 1893).

Käesolev eesti sõnastusse jõudnud Strindbergi teos ei kõnele enam ühest sellest nagu keskaja — katoliku fanaatilisest ristikoormast — naisest, kes väga rõhus suure rootslase närvihellust. Siin on hoopis teiste tuulte tallamispind. Siin leiame juba üksiinduse rahu, mis nii väga ihaldatav rändude ja vaimsete vapustuste järele.

Üksinduseprobleem on leidnud käsitlust mitme üksindase kirjanduse-kaunishinge poolt. Nüüd on siin rändamisest väsinud Strindbergi eluõhtu erustuse sise- ja välisvaatluste avameelne interpretatsioon. See tõlkija poolt elulooliste andmetega sissejuhatatud autobiograafiline jutustus näitab, kuidas üksindusse taganenud autor, tüdinenud „rumalaist“ kohvikukohtamisist, on leidnud lõpuks suure mõnu — „kuulata vaikust ja selle häält“. Ta mässib „end iseenda hinge siidi“ ja elab oma elamustest. „Ent üksindus teeb hellaks.“ Tagakiusamismaaniani ulatuv närvierkus, neurasteeniline kohtlane inimesepelgus ning sellega ühenduses olevad kannatused võtavad maad: „Leidub võõraid inimesi, kellest kiirgab vaenlikkust niivõrt, et pean minema teisele kõnniteele, et mitte sattuda nende lähedusse“ (lk. 21). Haiglasest hingehelluses tunneb autor, kuidas loetakse ta alles käsikirjas olevat raamatut; teda haavab peaaegu kõik, mis inimesed ütlevad, — sageli tundub pilkena süütugi sõna ning võõrast vaenu tõendab rannaveerel istuva tundmatu mehe tänane ajalehtki.

Aga säärate subjektiivsete kannatuste kõrval andub jutustaja ka võõraile muredele, sündmusile väljaspool ennast, sest: „Võib-olla, et me peame tundma võõraid kannatusi, ja nad tulevad siis, kui püüame neist pääseda üksinduse läbi“ (lk. 29). Nii murdub võõraid valusid palju „mina“ üksindusse. Seal pankrotis rabelev algaja koloniaalkaupmees, seal abipaluv noormees vanglast, seal salapärane tütarlaps kirvega merekaldal. Ja kõik need episoodid peegeldavad autori erutuslikku hingehellust, moodustades omapärase muljete, meeleolude ning mõtiskelude süsteemi.

Jutustuselaadilt on Strindbergi „Üksi“ subjektiivne ja — nagu eespool tähendatud — autobiograafiliste atribuutidega minajutustus, kus sündmuste pidevale arengule ajalispõhjuslikus rakenduses antakse vähe rõhku. Ent ometi on see mõtiskelude, kontemplatsioonide ning tundmusolude kroonikaline reproduktsioon otsekuu tormiliste eluküsimuste leplik lahenduse-päevaamat, millel on raske-meelse autori kui inimese mõistmiseks vääriiline tähtsus teose kõrge-

mate kunstipretensioonide puudumiselgi. Rõõm „tunda headmeelt teiste õnnest“ ja „luuletamata enesele muresid“ pöörduda „tagasi oma töö ja võitluse juurde“ on meeldiv lahenduseleid raamatule, kus leidub nii palju elu tühja töö ja vaimunärimise teelahkmeid.

A. Vaigla.

A. Saal: **Hilda II.** Ajalooline jutustus XIV aastasajast. Tartu, 1930. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. (A. Saali Valitud Kirjatööde Kogu, VI.) Lk. 181—346. Hind 75 s.

Andres Saal'i „Hilda“ on juriöö-unistusi teostavate hämarate varjude taastuselugu. Läänud aastal ilmunud „Hilda“ (I) tõi sündmustiku talupoegade organiseeritud vastuhakkamise esimese astmeni tondilossi lävel, aga massilise intriigi haritipud jäid avastamata. „Hilda II“ põhipõnevus seisab aga Harjus ja Virus 1343. a. arenenud sotsiaalsete võitluste keerises, olgugi et selle ulatuslikuma sotsiaalse intriigi kõrval leiavad lahenduse käesoleva teose esimese osas algatatud individuaalsed võitluse-vahekorrad. Individuaalsete ja sotsiaalsete huvide teelahkmele jõuame tihti tegelikkude elukogemuste kaudu. Samale lahkteele on asetatud ka „Hilda“ peategelased: nimikangelane ja Viboane, kusjuures autori sümpaatiad on sihitud sotsiaalsele eetikale.

1343. a. jüripäeva vabastuseta plus lõppes talupoja ootuste lootuste fiaskoga. Samuti lahendab Saalgi oma jutustuse võitlused. Ei piisa maarahva ohvrimeelsest julgusest, ei jätku noormeeste musklitugevusest, ei aita sõdalaste-talupoegade idealiseeritud meeleausus: toores vaenlane on tugevam, tõuskugi meie taplusekangelased võitluseväljal langenuist uuesti — võõras võim on vägevam, abi retardeerub.

Aga kui ühiskondlikud sündmused Saali teoses on tõsioludele vastavamad, siis jutustuse tegelaste isiklikkude vahekordade korraldamises on autor paiguti armulisem. Nii saab heerosepaarist Hildast ja Viboanest suurte vintsutuste järele õnnelik abielupaar: „Õnnelikud inimesed läksid siit surnuhaualt kaugele lõuna poole, kus veel inimesi elas, jäid oma vendade sekka elama ja kandsid nendega päeva palavust ning töö koormat nurisemata“ (lk. 343).

Luulekirjandusliku teosena on „Hilda“ vähepretendeeriv teos. Ta peatähtsus on minevikuvõitluste esiletõstmine — aktiivse ajajärgu ajalooline faabula. Ta puudused on: stiilipuudus ja kompositsiooninõrkus. Juba karakteristika süsteem on sihilik: varju-valguse ebaloogiline jaotus. (Mõisaleerile antipoodne hea Hilda ei olnudki orduvenna Wilken von Ilsede tütar, vaid Viida vastu vahetatud tütarlaps, kes nagu vaistlikult haistis oma suguvere hõngu.) Tegelaste hõredas äärjoonistuses on mõnedki sõnad ja teod nõrgalt motiveeritud, pääsesituatsioonid ning mõned lahendused on kausaalselt vägagi küsitavad. Liigsõnaline kuhjamine pinevusemomentidel (näit. pikk vestlus enne taplust lk. 224—226; tegelikult sööstetakse ennemiiniksioonile) nõrgendab haritippude pingeteravust, kuningate kohtlased nõudmised häirivad elutõe illusiooni. Sündmustiku pinnaline lõpplahendus ja võltsromantiline hiila-armastus sõnastuses paiguti (nagu kuningate maski kirjeldus, lk. 251 jm.) annavad teosele oma aja varjundi. See on ärkamisaja uduste otsingute ajajärgu tavaline teos, mida lihtsameelsem lugeja tänapäevalgi loeb mõnuga. See meie mineviku seisukohast tähelepanu-nõudeline Saali teos on qdava rahvaraamatuna kättesaadav kõigile.

A. Vaigla.

A. H. Tammsaare: Tõde ja õigus. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus 1929. 579 lk. Hind 6 k., 7 kr. ja 8 kr.

Kolmeaastase vahemaa järele on ilmunud see kauaoodatud raamat. Ehk küll esimese jao tiitlilehel polnud sõnakestki lausutud teisest jaost, oodati seda siiski — esimese jao pooliku lõpu pärast. Autoril endalgi polnud alul kavatsust uue jätku kirjutamiseks, — seda tõendas ta paar kuud peale „Tõe ja õiguse“ I jao ilmumist isiklikult nende ridade kirjutajale. Kui seda aga nii väga oodati ja ajakirjanikkude vastavate märkuste kaudu nagu peale sunniti, miks siis ka mitte kirjutada: minek on kindlustatud.

Juba esimeses jaos võisime märgata teatud autobiograafilist joont ja Vargamäe Andrese õrnahingelises pojas Indrekus tundsin ära autori enda ta nooreas. Sellele oletusele juhatas meid Baudelaire'ilt võetud moto: „Imelises tundlikkuses mõõtmatuseni avardatud iga tühisem lapsepõlve mure, iga väiksemgi rõõm saab hiljem kunstiteose alguseks täiskasvanule, ilma et see ise seda ette teaks.“ Seega oli kogu „Tõe ja õiguse“ I jagu autori vanemate romaan.

Pole küll toimetatud autori sünnikoha ega „Tõe ja õiguse“ I jao sündmustikukoha üksikasjalikku võrdlust, kuid mul on andmeid, et need langevad pea täiesti kokku. Ja Andres, kes romaani alul sõidab puutelgedega vankril päikese loode eel oma noore naisega Vargamäele, ei ole keegi muu kui lugupeetud kirjaniku enda isa. Kogu romaani sündmustik, miljöö ja tegelased on seega kõik elust võetud ja autoril lapseas nähtud, paljud kohtade ja tegelaste nimedki on elust teosesse muutmatult üle kantud. Sellepärast ongi Vargamäe lapsed ja nende karjaseiklused saanud nii elavad ja loomutruud; olid need ju autori enda lapsepõlve mälestused, mis ta viiekümnenda aasta künnisel on kirjanduslikeks kujudeks loonud.

„Tõe ja õiguse“ II jagu viib meid I jao keskusest sootuks uude õhkkonda — maalt linna, härra Mauruse esimese järgu õppeasutisse. Tegelased on peale Vargamäe Indreku, kes selles õppeasutises õpib, kõik uued ja ainult mõnel leheküljel, kus Indrek suvel maale läheb, kohtame vanu tuttavaid Vargamäelt ja autor laseb Pearul paari lehekülje pikkuselt rääkida Indrekuga. Sellest kõigest on liiga vähe, et käesolevat teost nimetada „Tõe ja õiguse“ II jaoks. See on sootuks uus aine, mis erinevalt uute tegelastega. Ka teoste aine haaravus on väga erinev. „Tõde ja õigus“ I haarab umbes inimes-ea, kuna teise sündmustik areneb umbes kolme aasta jooksul.

Antagu andeks, kuid ka romaani mõiste paiskab käesolev teos segi. Oma kompositsioonilt ei taha ta painduda romaanimõiste alla. Teose alguse ja lõpu järele otsustades peaks Indrek Paas olema romaani keskkuju, kellest kõik lähtub. Kuid see isik on liiga saamatu ning mannetu romaani kangelaseks ja sündmustik valgub seetõttu väga laiali.

Indrek oma õrna hingega ja endassesüvenenud iseloomuga oleks võinud küll psühholoogilise romaani keskkujuks saada, kuid siin on autorit meelitanud rikkalik mälestistematerjal ja huvitav kujudeseria Treffneri kooli ajast ning vedanud väga palju kõrvale. Alles lõpu lähenedes, kui autor oma mälestistesalve juba tühjaks on ammutanud, koondub sündmustik enam-vähem Indreku ümber. Indreku romaan on selles teoses kõigest vahest $\frac{1}{10}$ või veel vähem. Meil on ennemini kirjutatud kooli- ja õpilasromaane, kuid neis on sündmustik siiski enam-vähem koondunud keskkuju ümber ja see keskkuju on jõudnud kanda kogu teost. Käesoleval juhul seda aga ei ole ja seepärast

oleks vahest õigem nimetada seda teost headeks mälestisteks kui halvaks romaaniks.

Ei saa siinkohal ka imestust avaldamata jätta: kuis pöetakse meil „Euroopasse“ mineku haigust! Mõned arvustajad on jõudnud ristida selle teose juba parimaks eesti romaaniks (vist küll autori respektse nime pärast!), millega tuleb kiiresti Euroopasse joosta. See on eksitus!

Vaadeldes seda teost aga Tammsaare mälestistena Treffneri kooli ajast, peame tunnistama ta äärmiselt huvitavaks. See omapärane kool, oma ainsate ning erandlike kasvatustegudega, on meil sisemiselt seni alles täiesti valgustamata. Valgustamist väärib see aga täies ulatuses. Samuti pole meie kultuurilugu suutnud anda piiritletud selle omapärase kooli direktorist — Hugo Treffnerist, kes on kahtlemata üks huvitavamaid ärkamisaja haridustegelasi.

Tammsaare on kahtlemata erapooletult ja objektiivsemalt loonud Treffneri kuju, kui on seda teinud ükski varem memuaaride kirjutaja. Mitte sellepärast, et tal poleks jäänud Treffneriga „arveid õiendada“, vaid just aine käsituslaadilt. Tammsaare seisab ise väljaspool oma teose tegelaskonda, on suutnud hoiduda subjektiivseist hinnanguist ja luua kõik kujud, iseloomustades neid nende endi otseste kõneluste ja tegudega. Sellest siis tulebki, et ta kujud on väga elavad. Vilunud meister on kasustanud siin kõik oma suleosavuse. Mauruse kuju muutub lugemisel meie silmade ees otse elavaks. Samuti ka kõik teised.

Praegusaja pedagoogika seisukohalt vaadates tundub Mauruse esimese järgu õppeasutis hullumajana ja tema direktor hulluna — niivõrt masendavana on see meile esitatud. Raske on kujutella kooli, kus pole koolide tarvis väljakujunenud korda, kuhu tulevad õpilased sel ajal, kui ise tahavad, õpivad seda, mida tahavad; kus pole õieti mingit vahet õpilase ega õpetaja vahel, sest need söövad ühes lauas, kasustavad elamiseks sageli ühiseid ruume. Kel pole raha ja tahab siiski õppida, see pannakse kas nooremaid õpetama, uksehoidjaks või kokapoisiks, nagu seda sünnib ka Vargamäe Indrekuga juba teisel semestril.

Direktor esitab alati küsimuse: „Kumb meist on hull?“ Just nagu ei olekski enam mingit vahepealset astet. Kuigi õpilased tema küsimusele alati vastavad, et direktori mõistusega olevat kõik korras, jääb lugejal selles siiski suur kahtlus.

Mauruse kasvatustegude erilisus on väga eriline. Sageli kolgib ta õpilase väiksemagi asja pärast läbi ja sõimab jämedalt. Pärast aga hakkab tal endal tehtust kahju, tahab õpilastega leppida. Lepitajaks osutub siin harilikult raha. Kannatajale pistetakse mõnikümme kopikat pihku ja saadetakse ta välja. Eriti iseloomustav näide leidub sellest romaanil alul V peatükis, kus poisse karistatakse süütu linnaskäimise pärast. Hiljemini, direktorilt saadud raha ning loaga kujuneb väljaskäimine aga palju halvloomulisemaks. Samuti tasutakse rahaga õiguse rääkimise eest mõne korratuse puhul, näit. lk. 86—87. Kas võib kahtlust olla selle isiku mõistuse korratuses, kelle kohta autor kirjutab: „Teie rikute siin noori inimesi. Õhtul pimedas ajate noored tütarlapsed härra Mauruse uksekella kõlistama. Ja kas teie teate, mis sünnib minu poistega, kui noored tüdrukud kõlistavad minu kella? Mina, vana inimene, pean õhtul pimedas uulitsal noori tüdrukuid taga ajama, sest ega ma või ometi lasta oma poisse

pimedas noori tüdrukuid taga ajada. Ja kuidas pean ma neid taga ajama? Näete, kuidas!”

Härra Maurus lõi oma öökuue hõlmad kõigi ees lahti ja sealt alt tuli nähtavale ihupesu, pealegi veel niisuguses seisukorras, et laskis näha palju rohkem, kui emand Vaarmanni piduliste sünnis“ (lk. 435). Samal ajal vaatavad poisid pealt ja naeravad.

Iga vähemgi asi ajab närvilise direktori marru, kes pistab siis karjuma ja söimama; kuid poisid teavad selle vastu ka rohtu: nad avavad akna ja härra Maurus jätab kisendamise, sest ta ei taha, et tema „korralikust“ majast kisa välja kostaks.

Maurus tahab alati tött teada saada, kuid oma imeliku tõesaavutamise-meetodiga õpetabki ta kõik valetama. „Sest kuidas saab härra Maurus tõe sabast kinni, kui temale enam ei valetatagi, kui väigitakse!“ (lk. 167), ütleb ta ise. Kui Indrek julgeb öelda, et härra Maurus on õpetanud ta valetama, läheb direktor jälle marru: „Aga kuidas võib härra Maurus õpetada valetama, kui tõe on tema jumal! Kui härra Maurus on juba ammu õppinud: Sina pead oma jumalat kartma ja armastama ning mitte ilmaasjata tema nime oma suhu võtma. Mis on ära seletatud: armasta tõe, armasta tõe üle kõige, aga hoia alati ja igal pool teda suhu võtmast. Karda ja värise! Sest Issand ei jäta seda mitte nuhtlemata, kes tema nime kurjasti pruugib“ (lk. 167). Nii seletab ta Indrekule. Aga ega see vist käigi palju härra Mauruse tõetsimis-meetodile vastu, kuidas ta samale Indrekule õpetab vastu võtma oma võlausaldajaid: „Nii et nüüd teate, mis nende kahega teha: pole kodus, muud midagi. Tahavad nad oodata, andke tool alla ja andke mulle salaja teada, sest muidu ei või, härra Maurus peab ikka teadma, kes tema majas ootab. Muidu oleme mõlemad valelikud, aga härra Maurus ei valeta ja tema majas ei valetata, mõistate. Ja kui samal ajal, kus see või teine ootab, tuleb keegi, kes tahab härra Maurusele raha tuua — see on ju kohe näha, kui keegi tuleb rahaga — jah, kui tullakse rahaga — muidugi harva, aga ikkagi võib juhtuda, selleks räägingi ma — nojah, kui tuleb keegi raha moodi inimene, siis saatke ta kohe üles või, kui ei saa, sest ühesilmaga näeb — ja pidage meeles, sest pole ühti, et üks silm, sellega näeb ta paremini kui mõni oma kahega — nii et, kui see näeb, siis paluge see rahatooja oodata: istuge, olge lahked! Ja jälle salaja minu juure, et — vist rahaga, vist tahab tuua, ja küll juba härra Maurus siis teab, mis teha“ (lk. 118).

On loomulik, et säärast tõe tagaajamise meetodit tarvitav inimene võib hulluks minna, nagu härra Maurus seda sageli enese kohta armastab öelda.

Muide, rahaküsimus vist ongi Mauruse südamele kõige lähemal, sest ega ta muidu nii peenelt ei uuriks Indreku rahalist seisukorda, kui see tema juurde kooli tuleb (lk. 17—18). Ja samas tunnistab ta ka Indrekule: „Pidage meeles, mis härra Maurus ütleb, ja tema teab, mis ta ütleb, sest tema juuksed on juba raha pärast halliks läinud, raha ja teiste asjade pärast... Kui pole omal kindlat paika ja kui inimene ise pole rahaga kindel, siis toogu ta see härra Mauruse kätte; minu kätte toogu oma raha kõik need, kes ei oska temaga õieti ümber käia. Tulge või südaõsi, tulge ja koputage uksele, näete nõnda — köpp, köpp, köpp! Aga mitte rusikaga, nii et terve maja üles ärkab, mõistate?... Pidage meeles: südaõsi võib tulla, sest härra Maurus ei maga kunagi, kui temale tuuakse raha“ (lk. 19).

Raha — see on üks härra Mauruse iseloomustavamaid jooni;

selle pärast on ta alati hädas. Ta pressib õpilaste käest viimase kopika välja. Iseloomulik on Indreku käest raha väljapressimine ja usutlemine. See kuulsus on härra Maurusest ka linnas. Ja juba voo-riimes, kes Indreku ja tema kasti jaamast ära toob, hoiatab Indrekut: „Tema eest hoi a raha, nagu vanakurja eest hinge, nii et kui teil seda kaasas on, siis pidage meeles minu sõnad. Kui kukrus kõliseb, siis vanamees nagu mesilane, muidu...“ (lk. 7).

Ometi ei või me öelda, et härra Maurus oleks kitsi või kõva südamega, nagu seda sellisest rahaahnest inimesest võiks oletada. Oleks ta seda, siis ei viiks ta „vaeseid eesti poisse“, kellel endil raha pole, enda kulul tsirkusesse ega jookseks Vargamäe Indrekule, kelle ta koolist jumala eitamise pärast välja visanud, tänavale järele, sel- lele viis rubla pihku surudes. „Inimesel peab ometi viiski rubla raha olema, kui ta tahab eesti jumala vastu minna. Oleks härra Maurus veel noor, siis tuleks ehk temagi kaasa, sest ka tema on oma südames mässaja, aga nüüd on härra Maurus juba vana“ (lk. 570).

Tammsaare teose peaväärtus seisabki Mauruse kuju meisterlikus loomises. See kuju on autoril hästi läbi mõeldud ja viimaste penus- teni, kõigi ta omapäraste psüühiliste nüanssidega välja töötatud. Tema pikad hüplevad seletused ja kõnelused on tabavad ning püsi- vad kogu pika teose ulatuses alati Mauruse omapärasel loogikal ja väljendusviisil. Võib öelda, et härra Maurus on selgem, kindlapiiri- litem ja elulisem kuju, mis meie kirjanduses üldse on loodud.

Ka teised kujud Tammsaare memuaarides on saanud elulise käsitluse, olgu need siis pärit kas kirjust õpilasperest, mis üle suure Vene riigi on kokku valgunud — eesti „tere-terest“ kuni poola paruni või vene vürstini, või õpetajaskonnast. Rohkem ruumi kulu- tatakse siiski kirjule ja vahelduvale õpetajasperele. See koosneb niisamuti kõigist Venemaa võimalikest rahvusist kui õpilasperegi. Siin on esijoones härrad Ollino ja Koovi, Mauruse Mooses ja Aaron, kes teda vihastumishetkil vaos hoiavad ning koolis aitavad „kõrda“ pidada.

Seal on huvitav täitunud poolakas Voitinski, keda käib Indrek direktori käsul igal laupäeval saunas söödikuist puhastamas. Ja kujutelge, kui õnnelik on see õpetaja, kui õpilane ostab talle saunas pudeli õlut. Siis pääsevad valla ta keelepaelad ja ta seletab Indre- kule kõiksuguseid tarku asju. Selle suure viinaninaga, põhjaläinud poola paruniga, teevad õpilased palju nalja (lk. 129—146 j. m.). Ta surebki ilusal silmapilgul: lõppklassi peolaua ääres olevas ainsas tugitoolis viinaklaasi tõstes, kui tahetakse juua ta terviseks.

Voitinskile huvitavaks paarimeheks on tema südamesõber ja joo- makaaslane, vene keele õpetaja Slopašev. Nende kahe joomakaas- lase mõttetud targutused jumalast ja igavesest elust täidavad suure osa käesoleva raamatu lehekülgedest. Slopaševi mõttekäigu iseloo- mustuseks lubatagu esitada järgmine juhuline näide:

„Aga ühte ütlen ma teile sõbramehe pooldest, Ivan Vassiljevits: jumal on meiega hirmsasti hädas,“ ohkas Slopašev murelikult. „Teeb ta meid igaveseks, siis tahame, et tema peaks ka meid uskuma, oleme aga ajalikud, siis pole üldse mõtet uskuda, sest mis sa usud, kui sa niikuinii sured. Kas koer usub, näiteks? Või usub hobune? No ütlege nüüd isegi, mida võib hobune uskuda, kuigi ta oleks esimese järgu traavel. Ja meie niisama: milleks uskuda igavest jumalat, kui ise oled surelik? Või igavest kuradit, milleks seda? Milleks see igavene kurat, kui olen surelik?!“ karjus Slopašev ja lisas juurde:

„Suren parem ühes oma koera ja hobusega ning käigu kuradile see igavene kurat!“ (lk. 145—146).

Sarnased mõtted arutlused ja targutused igavesest inimesest, igavesest elust ja igavesest kuradist võtavad enda alla umbes $\frac{5}{6}$ kogu teosest. Need on tüütuseni korduvad. Nii ei targuta mitte üksnes see õpetajapaar, vaid seda teevad ka kõik teised: Kurlov, Molotov, Kulebjakov, Schultz ja isegi direktor Mauruse tütar, Ramilda. Hoolimata noorusest ja edevusest huvitab tedagi imelikul kombel igavene elu, mille ta oma kujutluses on millegi pärast ümmarguseks teinud.

Need targutajad-õpetajad on kõik suured degenerandid, elus läbipõlenud joomarid. „Et õpetaja joob, see pole suur häda; õpilane peab käine olema, sest õppida on raskem kui õpetada. Õpetada võib ka siis, kui ise aru ei saa, aga õppides peab tingimata aru saama, muidu pole võimalik...“ (lk. 260), arvab õpetaja Slopašev. Meie võime Slopaševi väidet uskudagi, kui jälgime Molotovi matemaatikatundi: „Idioot! Teie ei oska matemaatikas kõrvugi liigutada. Puu-pee! Sel on pudrust ajud. Kalkuni aru, jumala eest, kalkuni aru! Matemaatiline kanapimedus! Oina pealuu! Neegritega teid puk-sima saata, seal olete õigel kohal! Täielik oina otsaesine, ainult kuhu olete sarved pannud? Igavene rõngasnina, oleks kõrvad pisut pikemad. Teil on peaju asemel surnud kala oimud. Konnapoeg, ainult saba puudub ja ujuda ei oska! Küll! Enneaegne vasikas, kärbse aevastus peaaigus...“ (lk. 334).

Selline on enamik härra Mauruse esmajärgulise õppeasutise kasvatajate peret, nagu seda meile näitab Tammsaare oma memuaarides. Aga seal esineb ka suuri korranõudjaid, nagu on seda usu-õpetaja pastor Vihalepp, kes nõuab sõnasõnalist piiblitlugude pähe-õppimist. Ta peatas iga vastajat, kui see mõne „ja“ vahele või selle asemel „ning“ ütles. „Aga sellest ei olnud Vihalepale küllalt: tema tahtis rohkem, tema tahtis aina rohkem, sest muidu ei saa õpilastest õigeid Kristuse sõdureid. Kristuse kindralina tahtis ta, et kui ta klassi tuleb ja ütleb: „üks“, siis tõusevad kõik õpilased korraga püsti; „kaks“ — kõik istuvad, „kolm“ — lauaklapid lahti, „neli“ — käed lauale, „viis“ — käed risti; „kuus“ — silmad Vihalepa poole ja „seitse“ — priimus tõuseb püsti ning rapordib, mis tänaseks üles antud. Ja et sõjamees pidi Vihalepa arvates olema kui jumalaväik, siis kiirendas ta oma harjutuse tempot päev-päevalt“ (lk. 317). Kuid säärane lauaklappidega kolistamine ei meeldi jumalale ega härra Maurusele ja Vihalepa asemele tuleb uus õpetaja, kes räägib kogu semestri Pauluse reisidest, kuid semestri lõpul pole ta nendega veel suutnud alustadagi, sest nii palju on huvitavaid pisiasju, mis viivad vanakese teemast kõrvale (jälgitagu neid lk. 319—325). Kui semestri lõpul tuleb õpilaste hindamine, siis „Kristlased, kõik kristlased, miks siis mitte viis!...“ (lk. 325).

Nii kõigub see õpetajaspere äärmusest äärmusse, ja asjata võib otsida sealt mingit pedagoogilist ühtlust.

Võiks loota, et õpilaspere saaks selles teoses erilise huvi osaliseks; käis ju Tammsaarega umbes ühel ajal Treffneri juures mitmeid meie praegusi tuntud tegelasi. Kuid selles eksime. Nimetatakse küll mitmeid nimesid, kuid lähema iseloomustuse on saanud ainult paar neist: elumaitsja ja kaval Tigapuu, vargamisvoolamine Laane, luuletajad Pajupill ja Vellemaa, Vainukägu j. t.

Mainimisväärne sellest asutisest on veel Mauruse naise õde pr. Malmberg, kindla iseloomuga majapidaja ja poistele „supikeetja“.

Erilise soojusega on aga autor kujutanud direktor Mauruse tiisikusehaiget tütart Ramildat, õieti küll Miraldat, kuid sellele tütarlapsel meeldib teha oma nime häälikuist kõiki võimalikke kombinatsioone ja neist meeldib talle endale Ramilda.

See käib Indrekule alul söögitoas saksa keelt õpetamas, kui see „ametimehena“ leiba lõikab ja lauda katab. Hiljemini tekib neil omavaheline saladus tassikõrvade murdmisega, mida hoiab Indrek oma kasti põhjas siidpaberis kui pühadusi. Sellest kõigest kasvabki Indreku armastus Miralda vastu, mis õppimisel ta rõõpast välja viib.

Vahepeal on Indrekul küll väike romaan naabermaja kojanaise tütreaga, kuid selle kasutamiseks ega arendamiseks pole õrna hingelisest Indrekust asja. Ka Miraldaga on Indreku vahekord sordiini all. Aktiivsuse omandab see alles teose lõpul, kui Miralda on Saksa maal sanatooriumis suremas ja kirjutab sealt Indrekule hirmus pikki ja tarku kirju. See ongi käesoleva romaani ainsam romaan, kogu teosest vahest ainult $\frac{1}{10}$.

Väljastpoolt kooli võiks mainida veel Mälbergi, ärkamisaja tege- last, kes Eesti Kirjameeste Seltsis tegev olnud ja mitmes seltsis kiitusekirjade eest pasunat puhunud, pärast aga siiski paremaks pida- nud suure kivimaja omanikuks hakata. Ta unistab nüüd ainult veel sellest, kes tema eluloo „Tõnis Mälbergi töö ja tegemine“ välja annab. „Nii siis, ainuke mure, kust leian selle noore, kes armastaks isamaad ja annaks minu eluloo pärast minu surma välja, sest mina tahaks, et see oleks täielik. Aga kuidas võib inimese elulugu täielik olla, kui seal sees ei ole täielikku surma? Surm on inimese elus väga tähtjas, peaaegu peaasi on surm inimese elus. Kui õieti sured, alles siis oled õieti elanud. Mina kordan ikka: ütle, kus ja kuidas sa surid, siis ütlen sulle, kuidas sa elasid ja kes sa oled. Eks ole õige?“ (lk. 225). Ta arvab selle noore leidnud olevat Indrekus, kellega ta Mauruse eeskojas, laenu kätte saamas käies, tuttavaks saab. Eksib aga, kui näeb, et tema „majalukk“ Liis on Indrekule liiga kuum.

Teoses esineb veel terve rida vähemaid hästi piiriteldud tüüpe, nagu Mauruse kojamees Jürka ja emand Vaarmanni vigane tütar Tiina, kelle laseb autor romaani lõpul usu läbi terveks saada ja kelle voodi ette jätab ta peategelase Indreku põlvitama, sõnades sellest nii: „Aga ühe asja pärast on tal nii imeliselt hea: ta võitis iseenda nutva lapsukese pärast. Ta unustas oma kurbuse ja valu, ta loobus oma südameveres tõusnud tõest, et lohutada viletsat ja õnnetut. Mida suuremat võiks ta veel teha?“ (lk. 579).

Teose stiilist annavad eespool-esitatud näited juba küllalt selge pildi. See on targutlev tegelaste otsene kõne. Umbes võiks öelda, et teoses on 95% tegelaste otsest kõnet ja 5% autori kirjeldusi. Sel- lest on tingitud ka lehekülgedepikkused targutlevad monoloogid. Juba alul heidutab autor lugejat lk. 9—13 kõrtsmiku targutustega Mauruse koolist. Tammsaarel on alati olnud kalduvusi targutusteks, eriti jumala ja usu kallal. Käesolev teos omab targutuste kaudu eri- list elufilosoofilist ilmet, mis kogu teose ulatuses terava joonena silma paistab. Targutlevad, filosofoerivad, juurdlevad elu keerdküsi- muste ja olemasolu üle isegi need, kellest seda kõige vähem oleks võinud oodata, nagu saksa keele õpetaja, vaikse iseloomuga vana- härra Schultz ja direktor Mauruse noor tütar Miralda. Tahaks loota, et autor on käesolevas teoses jõudnud oma saavutistega sel alal

haripunkti ja edaspidi võime loota talt stiili- ja kompositsioonikind-
laid teoseid, milleks ta andis juba pandi oma „Kõrboja peremehe“ ja
„Tõe ja õiguse“ I jaoga.

Lõppkokkuvõttes tuleb siiski ootama jääda „Tõe ja õiguse“
järke, teist osa esimesele lisaks; nagu juba alul öeldud, ei saa me
käesolevat teost selleks pidada. Tahaks uskuda, et see praegune tiit-
lileht on kogemata sattunud Tammsaare memuaaride ette. „Tões ja
õiguses“ poolelijäänud probleem, talupoja-traagika, mis tekib, kui ta
ei saa jätta oma tallu enda soost järeletulijat, ootab alles lahendamist.
Seda suurt küsimust ei saa lugeda veel lahendatuks Indreku venna
Andrese paari kirjaga, mis ta käesoleva teose jooksul „Poolamaa
põhjast“ Indrekule läkitab.

P. Hamburg.

Mats Mõtslane: **Mõrane hing**. Romaan. Noor-Eesti kirjastus
Tartus, 1930. 338 lk. Hind 4 kr. 50 s.

See on vormilt meie oludes rahuldav keskpärane teos: algupära-
sust püüdlevate eriliste voorusteta, kuid ka maitset haavavate pahe-
deta. Kergesti loetav, korralik ja sobimuslik teos, mis vormilise
küljega mingit tähelepanu ei ärata ja mille vormiline külg tähelepanu
sisulise külje juurest kõrvale ei juhi ei heas ega halvast mõttes. Jääb
mulje, et autor käsitleb vormi puht-tehnilise eneseväljendusvahen-
dina, kirjutades mitte vormi, vaid sisu pärast.

Sisuline külg aga on Mats Mõtslasel alati lahutamatu seotud
õpetava eesmärgiga ja on seda ka kõnesolevas romaanis; ent õpetlik
sisu ei tungi siin jutustava koore alt siiski nii teravalt ja ilmselt
(ning igavust tekitavalt) esile kui mõnes teisel eelmises teoses. Kiitust
vääriva edusammuna olgu see tõsiasi sedastatud.

Võrdlemisi hästi läbimõeldud teose õpetlikuks tagamõtteks on
esimalt väide, et „praeguselt põllumehelt nõutakse liiga palju. Ta
peab olema põllumees ja seltskonnategelane ja ühistegelane ja poli-
tikategelane ja jumal teab mida kõike“ (lk. 319). See „söövab ära“
põllumehe, hävitavat ja laostavat talud, nagu Kristjan Maanuse, ro-
maani peategelase, talugi, mille majandusliku allakäimise kirjeldus
moodustab tähtsa osa „Mõrase hinge“ sündmustikust.

Mainitud tagamõttega rööbiti jookseb teine, ligikaudu niisama
tähtsana käsitletud väide: luksus-naist ei suuda talu kanda; liiga
suurte nõuetega, ainult lõbutsemiseks elav naine on talu hukatuseks.
Selle väite tõestamiseks on loodud Maanuse naise Inge kergemeelne
ja tühine, paiguti liiga tühisena ja rahalises asjus liiga rumalana
tunduv kuju.

Nende kahe ja veel mõnede kõrvalisema tähtsusega õpetlikkude
tagamõtete taustal koorub sündmustikust aga seik, et Tammiste
Tiidu talu laostumise peapõhjuseks on taluomaniku ja romaani kes-
kuju Krisjan Maanuse kindlusetu iseloom. Ja Kristjan Maanuse ise-
loomu vaatlusele võttes jõuame juba teose kui kunstitoote erilise
juurde, sest kunstitootena on „Mõrane hing“ eeskätt Kristjan Maa-
nuse iseloomu ja selle arengu kujutus, kuigi katkendlik ja kompo-
sitsiooniliselt mitte täitsa tasakaalustatud.

Autor teeb lugejale pisut raskeks Kristjan Maanusest selget ning
ühtlast pilti saada; tähelepanelikult jutukäiku jälgivale lugejale sel-
gub siiski, et Tiidu talu hukkumise sügavamad põhjused peituvad
Kristjan Maanuse iseloomu erilaadis. Sellest iseloomu erilaadist
võrsuvad ka mõlemad eelnimetatud talu languse ning laostumise põh-
jused: paljunõudliku naise talusse-toomine ja oma võimete ning töö-

jõu killustamine („Olen praegu kaheteistkümnes ametis... Enne oli veel rohkemgi...“ — lk. 319).

Kristjan Maanus on nõrk iseloom, kuigi näiliste tugevusetunnustega. Nõrkus ei väljendu mitte üksi joomises, mäherdust pahet autor eriti rõhutab, vaid üldises tasakaalu puuduses, kergemeelsuses, hiilata- ning laiutadahtmises, igal pool esikoha taotlemises, valjastamata ja läbikaalumatus algatamistuhinas (kodu uhke lauda ehitamine, traktori ostmise ja muud sarnast; väljaspool kodu linavabrikku, piimatalituse ja muu säärase suurejooneline asutamine). Pole ime, et nii kergemeelselt laiutaja peremehe käes laostub talu; et peremees ise tekkinud ummikust muud väljapääsu ei leia kui enesetapmine, on viimne ning ülim tõendus tema iseloomu pidemest nõrkusest.

Kristjan Maanuse selgrootu iseloomu tagajärjeks on ka pentsik kodune olukord Tiidul, kus endine (ajutine) mõrsja Anna ning tema asemel naitud abikaasa Inge nii veidras osade-jaotuses koos elavad ja kumbki omal viisil teotsevad. Õieti kiindunud pole Kristjan kummasegi nais-peakujusse, ei Annasse ega Ingesse; ühega seovad teda praktilised kaalutlused, teisega kohusetunne ja uhkeldamisiha.

Kumbki nais-peategelane pole eriti teravalt iseloomustatud. Inge on tavaliste üldjoontega kirjeldatud tühise, kergemeelse, lõbuhimulise tänapäeva-naise kuju, kuna Annas kordub autori lemmiktüüp: voorusliku, aruka, usina ja osava perenaise-ideaali kuivavõitu kehas. Sümpaatlikum on Anna, ometi ei mõju ka Inge eemaletõukavalt. Mõlema suhtumises ja neid siduvate olukordade kirjeldustes on mõndagi mitte- või vähe-usutavat, igatahes küsitavat. Üldse tundub teose ekspositsioon, antud olukorra ülesehitus pisut kunstlikuna, vägisi tehtuna ja mõjub seepärast mitte-tõepärasena, omades paiguti jantlikku kõrvalmaiku (lk. 112—114; lk. 127 j. m.).

Kõrvalkujudest on Tiidu vanaperenaine parim ja terviklikum, paiguti isegi väga hea; proua Villemson'i kuju tundub liialdusena, jätab selle tõttu kahvatu mulje. Episoodilised taluteenijate, ümberkaudsete peremeeste-perenaiste j. m. kujud on enamikus hästi tabatud.

M. Sillaots.

Aktsioon III. „Atsiooni“ kirjastus Tallinnas 1929. 128 lk. Hind 5 kr.

Kui sirvida eelmisi „Aktsioone“, siis näeme neis püsivalt domineerivat Al. Antson'i, V. Kaaver'it ja A. Mälk'i. Esimene „Aktsiooni“ album koosneb õieti nende kolme autori teoseist, sest et E. Kupja luuletisi peaaegu ei saagi arvestada. Järgmises albumis tulevad juurde I. Meerits oma „Maipühaga“, millist seeriat ta jätkab ka kolmandas albumis, ja Ormi Arp mõne luuletisega. Vahepeal on koguteose ümbere koondatud aga ka teisi kirjanikke, nii et „Aktsioon“ III-st leiame juba kolmeteistkümne kirjaniku töid. Uute hulgas mõjuvad kindlasti kaaluvalt Aug. Jakobson, Julius Oengo, Joh. Ruven ja R. Sirge. Teised näivad olevat debütandid või päriselt uustulnukad, kes oma paladega ei suuda kõita tähelepanu.

Albumi avab Joh. Ruven oma jõhkra stiilis kirjutatud novelliga „Võitlus“. Drastiline lause pöörleb ja puurib, kuid sügavusi siiski ei avasta. See on toores, naturalistlik pilt tööliste armuelust, kus maadeldakse vihaste kassidena, pannakse ristlema erootilised tunded, mis sageli lõpevad tõmbis, nüris seksuaalsuses. Peet Valak'u stiil on autoril kõrvus helisenud seda novelli sõnastades.

Ideeliselt huvitavam on teine Ruveni novell „Ohver“. See on juba kisendus ja karjatus valusa ühiskondliku ülekohtu pärast.

Hädade sohu paisatud inimese kannatused tärkava inimelu pärast on kujutatud haaravalt. Ühtlasi lööbib esile ka tendents, sest mõnda inimest on püütud näha teatavas valguses, näiteks arste, kes representeerivad rõhujateklassi intelligentsiga kroonitud esindajaid. Aine on uudne ja minu arvates eriliselt akuutne, sest aborditegijaid naisi on meie päevil väga palju, aga nende traagikasse pole püütudki süveneda.

Teine prosaist on August Jakobson, kelle pikem novell „Üks paljuist“ tunduvalt tõstab teose kvaliteeti. Jakobsonile sobib ulatuslikum vorm ja seepärast kipub novelli ta käes venima. Kuid ta jääb laiajooneliseks, rahulikuks kujutajaks, andes konkreetseid maale, lihaseid kujutisi. Ta stiil on puhastunud ja igas järgnevas teoses järk-järgult painduvamaks muutunud ja novellis „Üks paljuist“ tundub ta juba meistrina, kes oskusega käsitleb sõna.

„Üks paljuist“ on jutt töölise tütrekesest, kelle lühike elu on traagiline ja täis valusaid siseheitlusi. Häid maale on antud ta kodusest elust, tänavaelust ja vintslemistest haigeveodil. Süngelt mõjub ta selliste jöhrkrate piltidega, nagu isa märatsemise ja ema peksmise stseen. See on sama Jakobson, kes „Vaeste-Patuste alevis“ manab esile sadistlikke stseene turbatöölise majast. Kuid üldiselt on ta muutunud detsentsemaks, kannatused kohavad sordiini alt ega kosta tapetava looma õudse karjatuseks.

Laste psühholoogiasse süvenemine on Jakobsoni puhul õige ja kõigiti hinnatav. Juba „Vaeste-Patuste alevis“ näitas ta, et mõistab hästi kõiki neid tõolispoisikesi ja -tüdrukukesi. Sel puhul tulevad meelde laiajoonelised eepikud nagu Dickens, Maksim Gorki, meie kirjandusest Luts, Tammsaare j. t. Neil õnnestub laste kujutamine ja nende hingeelu analüüs. Sarnasuse-assotsiatsiooni mõjul tärkab meelde ka Tuglase „Taevased ratsanikud“, kus poisike Bova elab üle umbes samasuguseid ebamääraseid unistusi, tajumisi, kujutlusi ja meeolulisi kui väike Mariegi. Jakobsoni maal ei ole ainult nii kontuurikindel ega plastiline kui Tuglase oma. Või taas Dostojevski „Мальчик у Христа на елке“. Needsamad vaesuse ja külma tunnetamised, kuminal ja segased joobumismeeolulud ajus, igatsus rahu ja valguse järele.

Aine käsitusel ei haara Jakobsoni tendentsianakonda. Mulle näib, et ta on kujutamishetkel kaunis külm ja rahulik ega piserda hulka ühtegi ajus lõõmavat etteheidet rõhujatele. Objektivne realism näib olevat ta ideaal.

Prosaistide hulka peab seekord arvama ka Julius Oengo, kes serveerib rütmilist proosat. Laast „Sadamas“ on huviarataw oma-pärasusega ja hoogsate pintslitõmmetega. Peategelaseks on jällegi tööline, kuid isesuguse hingelaadiga — hamsunlik nautija, romantik. Teeb tööd selleks, et saada denaturaati ja osta tüsedat naist. Sealjuures aga läbi ja läbi romantik, kes vaatab taevast ja pilvi ning ise sepitseb värse.

August Mälk on hakanud harrastama miniatüüri. Ta ei ole avastanud ses vormivallas midagi uut, kuid üldiselt on need palad huvitavad lugeda: mõnigi värskete mõte või probleemide saab neis vaimuka valgustuse. Mulle on Mälk nende miniatüüridega rohkem õelnud kui oma suurte romaanidega. Kõne all olevates miniatüürides käsitleb ta ühiskondlikke probleeme laiemas mõttes, jäädes „Aksioonid“ ideelisele tasapinnale, sest siult pole ta radikaalseim.

Rudolf Sirge novellist „Õhtu“ toetub keskpärasele madalikule. Ideeliselt solidaarne „Aksiooniga“, ei näi ta selles kogus küll

mitte kunstilisi võite taga ajavat. Kergelt sõnastatud kerjuselugu, mis võib jääda ka lugemata.

Läbi käinud prosaistide ringi, kohtad ainsat draamatikut Al. Antson'i. Jonnakalt jätkab ta oma ideeliste draamade katkendite avaldamist. „Surmatants“ mõjub kuivalt ja on kindlasti vanade motiivide kordamine. Ainuüksi ideeline palang ei sünnita veel maailmateost. Tahtlikult ja teadlikult on ta oma töö konstrueerinud, kuid see pole tal nii hästi õnnestunud kui Edgar Poe'l, kes samuti müürsepana mõõtis ja arvestas. Patsifistlik draama vajab konkreetset, erakorraliselt mitmekesisist sisu, nagu iga teine kirjanduslik teos, sisu, mida võiks tajuda peaaegu kõigi viie meelega; alles siis hakkab ta lugejale meeldima.

Katkend draamast „Diktaator“ on huvitavam lugeda, kuid see huvi pole vaimline. Meelestub Kaspar Punane ühest Tuglase novelist, kes on samasugune võimumees, sööb inimese piimast valmistatud musta juustu ja võtab merineidise endale naiseks. Ka Antsoni diktaatori laiutamisi on huvitav lugeda, kuid asjake on ikkagi katkend ja tema kohta lähemalt sõna võtta pole sel puhul põhjust.

Luuletajateni jõudes leiame eest tühja sarja mõne kõlkaga ja odraivaga. Ida Meerits korrutab edasi „Maipüha“, mida algas „Aktsoon“ II-s. Kuid see ei sütitä. Kõik revolutsioonilaulikud on kuidagiviisi üksteise mõju all. Eeskujuks muidugi A. Blok'i „Kaksteist“ ja Majakovski. Sisult on poeem ju väga sümpaatlik, kuid hüüd, mis sealt peab kostma, kahiseb kui grammofoniplaat.

Enam on ainesse süvenenud Valter Kaaver, kes on proletariaadilaulikuist kõige tüsedam ja sõnatugevam. Kaaveri luuletajahing on aivanud tagaetava osa, mida tal tuleb kanda, ja loonud luuletise „Pagu“. Paremad on veel „Soo laul“, „Meieaja ballaad“, ja „Hauakivi“. Kas mõtleb noor luuletaja kuskil rännakuteil veel nende ridade peale:

„Nõnda me läheme tormile vastu,
Mahalask unub ja jälgija nuut.
Surmast veel tarvis meil läbi astu,
Laulda et vabaduslaulu uut!

Nimetada võiks veel Karl Kailu luuletist „Rajuööd“. Peale nende pakuvad luuletisi veel Ain Rannaleet, Ralf Rond, Anita Kullend ja Ulrich Kullend.

Olen kõnelnud rohkem vormist kui ideedest ja sisust, kuna aktsioonlased ise tahavad olla rünnakumehed ning tulde heidavad vormifanfaarid.

Ei saa ju alahinnata tähtsust, mis on „Aktsoonil“ kui noorte proletaarlaste ilukirjanduslikul eneseteostusel. Kuid ühiskondlikus võitluses ei ole ta kuigi mõjuv tegur. Aktsioonid ja rünnakud meie kirjanduslikus elus on korduvad nähtused ja nende tekkimine oleneb ühiskonna keha vappumisest. „Aktsooni“ tekkimine ja olemasolu on minu arvates põhjendatud sellega, et meil on alati teatav kihtkond kirjanikke-proletaarlasti, kes võitlevad oma veendumuste eest. Kuid tuleb meeles pidada, et aktsioonlased pole teoretiseerinud oma ideedest ja püüetest, vaid on tulnud välja belletristliku relvaga. Sellepärast kõnelesingi ma ainuüksi relvast, ja see osutub halvast terasest mõõgaks, mis on tuhm ega sära maailma päikese all. Relv-vormi karastamine oleks andnud parema „Aktsooni“. Kuid ärgu seda võtku omaks need aktsioonlased, kelle relv küllalt hea ja helisev.

Ilmar Reiman (†).

Stephan Fodor: Edison. Leiutaja elukäik. Tõlkinud A. Suik. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. (Elulooline seeria.) Tartus, 1930. 142 lk. Hind 1 kr. 75 s., ilukõites 2 kr. 25 s.

Varemini ilmunud Victor Hugo' ja Aleksander Suure elulookirjelduste on lisandunud uus number „eluloolist seeriat“, mis käsitleb suure leiutaja Thomas Alva Edison'i elu ning elutööd.

Ei tule vist kellelegi mõttesse küsitella, kuivõrt õigustatud on seisma Edisoni nimi maailma tähtsaimate meeste nimekirjas. On ju selle mehe nimi saanud peaaegu sümboolseks uueaegse tehnilise kultuuri kiires võidukäigus. Pole ka põhjust hakata kaaluma, kuivõrt on see tehniline kultuur üldse toonud tõelist kasu või kahju inimesoole, kas „masin“ on inimese sõber või hädaohtlik vaenlane. Inimene on juba kord „tööriistu tarvitav loom“, ja nii on teiste vaimekangelaste kõrval õigustatud austuse väärilised mehed, kelle geenusele võlgneb inimkond järjest täielikumana kontrolli elutu ning osalt isegi elava looduse üle.

Pole vähematki kahtlust, et Edisoni nimi on jäädavalt kirjutatud inimesoo kultuurilukku. Ei ole tarvis mingit ameeriklikku reklaamimismist ega müstifikatsiooni, kained faktid ise kõnelevad ilmekat keelt.

Ainult asjatundja tehnilistel aladel suudab hinnata kõigi arvutute leiutiste väärtust, millele on Edison omal ajal patendi võtnud; kuid igale vähikulegi on arusaadav paljude Edisoni leiutiste geniaalne lihtsus ning määratu tähtsus.

Edisoni elukäik ning ta leiutiste sari on muu seas elavaks näiteks, milline tähtsus on keskkonnal ning ajastu nõuetel leiutaja elus. Nii ei rahuldunud nooruke Edison sellega, et ta mingil vanal laevakiikril vaatles tähistaevast, vaid ta pööras oma kotkasilma ning uuringute kiikri maisemate asjade poole. Muidugi mõista oli see kõige pealt palaviklik dollarijaht, mis teda kaasa haaras, kuid õnneks ei uppnud Edison vaimliselt kullajõkke. Kuuleme otse liigutava imetlusega, et paaril korral ta elus ületavad talle pakutavad tšekid ta kõige auahnemadki lootused.

On ekslik kujutella Edisoni kui tüüpilist jenkest-sangarit, kes (nagu loeme või kinos näeme) tõuseb vaesest ajalehemüüjast mitmekordseks dollarimiljonäriks. See legend on juba algusest peale vale, sest Edison ei ole sugugi vaeste, vaid võrdlemisi jõukate vanemate laps. Ta silmapaistev puhtäriline ettevõtlikkus ning praktilisus on talle küll kahtlemata tähtsaks jooneks, kuid veelgi tähtsam on ta vankumatu huvi millegi muu vastu. Leiame ju mitmel puhul, kuidas osavad äriseltsid või mustad börsitegelased armutult ekspluateerivad Edisoni leiutisi endi rikastumiseks.

Kui Edisoni esimene patent oli mingisugune otstarbetuks osutuv hääletamisaparaat parlamendi jaoks, siis ta järgnevad leiutised on juba katsed täiendada kullapalavikus vaevleva Ameerika börsi kursiregistreerimise masinat. Kullakursi „klõpsutajad“ tõid Edisonile esimesed suuremad summad raha. Mammona ülempreestrite otseses teenistuses seisid esialgu ka ta täiendid telegraafi ning äsjaleiutatud telefoni alal. Siiski oli sellest kogu inimesoole rohkem tulu loota kui noore Edisoni isiklikuks lõbuks korraldatud katsetest, elektriga tappa rotte ning prussakaid (muu seas lugesin hiljuti, et elektri-rotitapja olevat ka praktiliselt kasustatav seadeldis).

Nüüd võis Edison juba omas isiklikus laboratooriumis Menlo pargis jätkata katseid, mis viisid teda ta lemmikleitusele: siin konst-

rueeris Edison a. 1878 esimese fonograafi. Leiutaja eesmärgiks ei olnud küll mitte mehaaniline muusikariist, vaid ta tahtis äritegevuses asendada kiirkirja mingi dikteerimismasinaga, milline soov nüüd lõpuks näiksegi teostuvat, sest et on ilmunud müügile ning leidvat järjest laiemat tarvitamist nn. diktograaf. Ja fonograaf-grammofon on arenenud kiiresti, rääkimata selle omapärasest variatsioonist — helifilmist. Näib, et on õigus luuletajal, kes sapiselt lausus: „Ööbik laulab küll kenasti, kuid tulevik kuulub kahtlemata grammofonile.“

Edisoni teistest leiutistest on kahtlemata suurimaid saavutisi ta esimene elektri-hõõglamp, mis a. 1879 säras tervelt 40 tundi, enne kui ta läbi põles. Paar aastat hiljemalt asutas Edison New Yorgis esimese aktsiaseltsi elektrivalgustuse sisseadmiseks, ja nüüd võime lugeda sama seltsi aruandest, et ainult elektrireklaam Broadway'l olevat üle 25 miljoni küünla valgusejõudu. Pole siis ime, kui jenkid usuvad, et kui peaks Marsil olema elavaid olevusi, siis nad tingimata märkaksid New Yorgi olemasolu!

Oleks võimatu siin vaid loendadaagi teisi tähtsamaid leiutisi, mida võlgname Edisonile. Lugematuil aladel on ta olnud kui mitte algatajaks, siis vähemalt viljakaks edasiarendajaks. Pole imet, et teda on ristitud „nöiaks“, kellelt ollakse valmis ootama igasuguseid üllatusi.

Stephan von Fodor'i raamat tahab meelega hoiduda igasugusest romantikast, andes ainult kaineid ning kuivi fakte. See vastab täiesti Edisoni enese soovidele, kes ju on alati põlanud tühje kiidusõnu. Mõnigi lugeja oleks ehk soovinud kuulda rohkem puhtinimlikke üksikasju suure leiutaja intiimsemast elust, kuid see ei või olla säärase kirjutise ülesandeks, mis tuleb tehniku sulest. On küllaldaselt toonitatud kõige tähtsat: leiutaja väsimatut töötahet ning eeskujulikku püsivust, mis võidab kõik tõkked. See võib olla julgustuseks ning ergutuseks noorsoole. Sealjuures ei tohi küll unustada, et ei või kuidugi olla kõigile surelikele järeleaimatavaks eeskujuks isik, kes olevat varemalt töötanud järjekindlalt 19½ tundi ja vanemas eas 18 tundi öö-päeva jooksul. Ka Napoleon olnud erakordselt vähese unega, kuid see võib vaevalt olla normiks tavalisele ka kõige edasipüüdlikumale tööinimesele. Töötamine säärase kõrgepinge all võib olla võimalik ainult siis, kui töö on põhilaadilt vabatahtlik ning vastab meie isiklikkudele vaimlistele huvidele.

Edison ei ole mitte mingi „suur tööstusepealik“ (captain of industry), nagu leiame neid Ameerikas reklameerituna kapitalistlikus ajakirjanduses, vaid ta on omapärane, geniaalne ning ainulaadne pioneer tehnika-maailmas, teerajaja, kelle suurus seisab kõrgemal igasugusest „elektrireklaamist“.

Raamatu autor on Budapesti Üldise Elektriseltsi peadirektor, kes on olnud muu seas Edisoni agaraks kaastööliseks elektrivalgustuse levitamisel Euroopas. (Olgu mööda minnes tähendatud, et tõlkes on — vist meelega — välja jäetud aadlik „von“ autori nimes.) Tõlge A. Suik'i sulest on kõigiti selge, asjalik ning ladusasti loetav. Tõlkes on raamat isegi võitnud, sest ta on varustatud huvitavate piltidega, mis puuduvad originaalis.

J. Silvet.

Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat

I köide. Tähed A—M.

XXIV + 560 lehekülge, hind 4 kr., nahkköites 6 kr.

II köide. Tähed N—Rio.

Leheküljed 561—1120, hind 4 kr., nahkköites 6 kr.

„E. õigekeelsuse-sõnaraamatut“ toimetab Tartu ülikooli eesti keele lektor J. V. Veski, kaasa töötavad kõik juhtivamad eesti keeleteadlased. „E. õigekeelsuse-sõnaraamat“ on ainus usaldatav juht eesti keele õiges tarvitamises nii kirjas kui sõnas. Juba 1925. a. teatas Haridusministeerium ringkirjaliselt I köite puhul, et „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“ tuleb võtta aluseks nii koolides kui asutistes.

„Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat“ on ka igapähele kättesaadav, kuna suurusega võrreldes on hind erakordselt madal.

Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat

III köide. Tähed Rio—Ü.

Raamat on trükitis ja seda võib ette tellida; saadetakse välja poognate kaupa nende ilmumise järgi.

Tellimishind alates 71. poognaga Kr. 3.50

„ 76. „ „ 3.—

Peaks kogu raamat paisuma üle 105 trükipoogna, siis tuleb tellijail veel juurde maksa, millest teatatakse vastaval ajal.

Tellimisi võtavad vastu suuremad raamatukauplused ja
EESTI KIRJANDUSE SELTSI büroo, Tartus, Lai t. 35. tel. 6-01.